

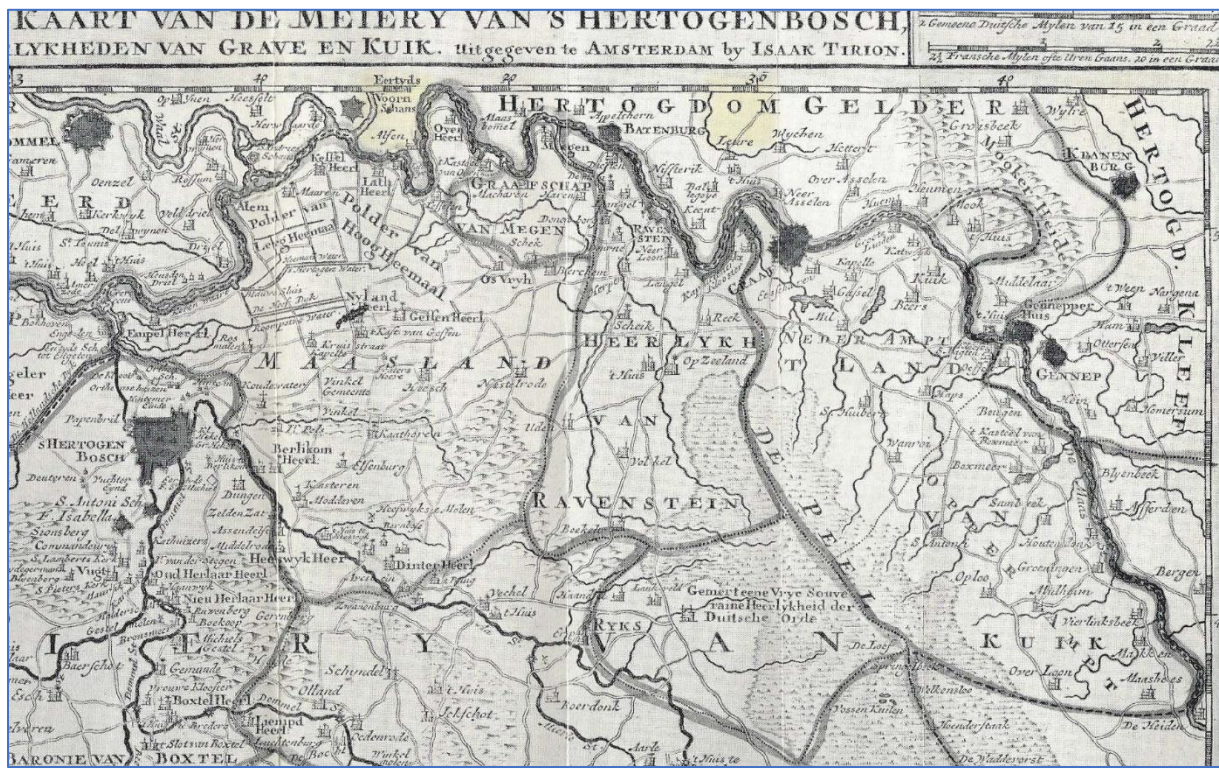
(voorbeeld pauselijke oorkonde 1139)

Inleiding:

In de verhandeling “De Franken in Dinther Onderzoek Vroege Middeleeuwen”¹ werd een beeld geschetst hoe de bevolking zich in de loop der tijd vestigde in Dinther, onder meer op basis van de materiële cultuur door vondsten uit archeologisch onderzoek. Een aanzet werd gegeven welke personen daarbij een mogelijke rol speelden.

Onderstaand zal ingegaan worden hoe de machtsverhoudingen waren, bij het ontstaan van de heerlijkheid Dinther, mede op basis van het netwerk van heersende geslachten en hun verwantschap.

I. Territoriale afbakening:

Op de kaart van Tirion (1739) zien we o.a. de grenzen aangegeven van het land van Kuik, Heerlijkheid Ravenstein, graafschap Megen en Maasland (waar binnen, geheel onderaan, de heerlijkheden Heeswijk en Dinther, zie detail).

¹ Zie <https://www.nicovandinther.nl/kwartierstaten/De-Franken.pdf>

1.2 Ontstaan van de grenzen:

De voormalige gouw Teisterbant, op de grens van de huidige provincies Gelderland en Noord-Brabant, omvatte in grote lijnen de huidige Tielerwaard, de Bommelerwaard, en de landen van Heusden, Altena en Arkel. De oude Maasloop vormde niet alleen de zuidgrens van Teisterbant, maar was tevens de grens tussen de bisdommen Utrecht en Luik.²

Een deel van de goederen in Teisterbant werden, door het verbeurd verklaren van Balderik, door keizer Koenraad in 1026 aan de het kapittel van St. Maarten, dus aan het diocees Utrecht in leen gegeven. Balderik was graaf in Teisterbant, op de Veluwe, in Salland en Twente. Gerard en Rutger, de stamvaders van de latere graven van Gelre werden, zoals blijkt in 1052, met delen van Teisterbant beleend. De hertogen van Brabant kregen eveneens een deel van Teisterbant onder andere Tiel (in Teisterbant) en de Veluwe in leen van de bisschop van Utrecht, waarbij zij de Veluwe als achterleen aan de graven van Gelre gaven. De heren van Kuyc blijken in Teisterbant over allodia te beschikken. Als mogelijke opvolgers van de Unrochingen verkregen zij allodia, voornamelijk in de buurt van Malsen en Meteren.

Als na 1133 koning Lotharius de gebroeders Godfried en Herman van Kuyc, als straf voor de doodslag op Floris van Holland, verbannen worden uit hun landen van Arnsberg en van Cuijk, krijgen zij in afwachting van een nadere uitspraak huisarrest op hun "salische" goederen. Dit kan niet anders zijn geweest dan hun stamgoederen in de Tielerwaard. Later keerden zij terug in het land van Cuijk.³

Op grond van de omvang van het vroegere dekenaat Cuijk (gesticht rond 1000) is verondersteld dat het tot het dekenaat behorende geheel aanvankelijk ook op wereldlijk terrein één geheel uitmaakte. Het zou dan om een behoorlijk uitgestrekt gebied gaan, want alle grensgebieden, met uitzondering Van Gemert behoorden hiertoe, alsmede een gedeelte van het latere kwartier Maasland van de Meierij van 's-Hertogenbosch en deze stad zelf met haar vrijdom. Om dit aan te tonen werd bijvoorbeeld gewezen op het feit, dat bepaalde rechten van de graven van Megen zich uitstrekten over het land van Cuijk en het kwartier Maasland van de Meierij van 's-Hertogenbosch. Ook het feit dat het klooster te Haren, "één van de dorpen van het graafschap Megen, was gebouwd op een plek die werd aangeduid als "de Cuyksche hofstat" zou voor dit uitgestrekte gebied van Cuijk een bewijs moeten vormen. In de twaalfde eeuw zou het gebied uit elkaar gevallen zijn.⁴

Wanneer het graafschap Megen is ontstaan is niet bekend. Megen zou eerst behoord hebben tot Karolingische palts te Nijmegen. Het feit dat Megen misschien geressorteerd heeft onder de koninklijke Akense schepenstoel zou daarmee kunnen samenhangen, dit zou betekenen dat Megen evenals Herpen een oud rijksgoed geweest kan zijn.⁵

Rond ca. 1200-1300 was de Rechtstoestand van het land van Cuyk "Rijksonmiddelijk", het graafschap Megen allodiaal, de heerlijkheden Oyen en Dieden allodiaal, het land van Herpen leenroerig aan de hertog van Brabant.⁶

In de periode ca. 1200-1300 lag de grens aan de noord-oostkant van het hertogdom Brabant nog niet vast. De opvolgende hertogen van Brabant probeerden het gebied langs de Maas aan zich te binden. De heerlijkheid Herpen, ca. 1160 via huwelijk verworven door Hendrik II heer van Cuijk, werd door hem en zijn opvolgers sedert 1191 in leen gehouden van de hertog van Brabant. Sedert 1233 had dit land van Herpen zijn eigen heren. Al in 1145 was er een graaf van Megen. Na een conflict tussen de graaf van Gelre en de hertog van Brabant deed de eerste in 1203 afstand van de rechten die hij zei te hebben in Megen. Welke rechten dat zouden zijn is niet duidelijk. De heerlijkheid Oyen was al omstreeks 895 in het bezit van het kapittel van Sint Servaas te Maastricht. Grave en het land van Cuijk waren als allodiaal goed resp. als Rijksonmiddelijk leen in handen van de heren van Cuijk.⁷

² Mr. G.F. van der Ree-Scholten: De grensgebieden in het noordoosten van Brabant ca. 1200-1795, Brabantse Rechtshistorische reeks 6, 1993, blz.24.

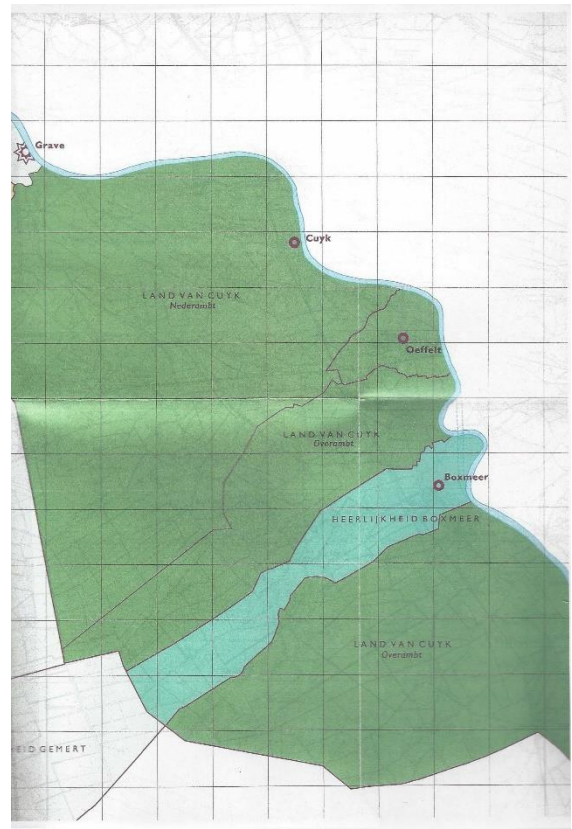
³ Dr. J.A. Coldewij; De Heren van Kuyc, 1096-1400, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland L, Tilburg, 1981, blz.14.

⁴ Van der Ree-Scholten, 1993 blz. 26-27.

⁵ Idem, blz.28- 29. NB de noot 26 aldaar niet gevonden vD.

⁶, idem, kaart 1, historisch temporeel diagram.

⁷ idem, toelichting op kaart 1, (gedeeltelijk overgenomen).

Het graafschap Megen

2. De heerlijken Heeswijk en Dinther

Topografische kaart 1851: grens Dinther loopt nu, zoals voorheen, over de Aa.⁸

De begrenzing van Heeswijk en Dinther is reeds in een vroeg stadium tot stand gekomen in ieder geval ruim vóór ca. 1160-1170. toen waren er al heren van Heeswijk en Dinther. Mogelijk waren zij eerder een onderdeel van het dekenaat Cuijk en ook de heren van Megen hadden duidelijk te maken met deze heerlijkheden.

De heren van Heeswijk en Dinther hadden voor wat betreft hun achtergrond, net als de Van Kuycs en van Megens, met het Teisterbantse zuidelijke rivierengebied te maken, waar dan ook hun herkomst vandaan zal komen. Er waren belangen in Ammerzoden, Medele bij Echteld/Tiel en Lithoijen. Hun stamouders zullen in een vroeg stadium vanuit het rivierengebied terecht zijn gekomen in Toxandrië en zich daar ontwikkeld hebben tot grootgrondbezitters.

⁸ De pijlen verwijzen naar toponiemen zoals opgenomen in het artikel: Grenzen van Loosbroek, de “gemeint” van Dinther, Heeswijk en Bernheze, volgens de oorkonde van kort voor 1233, naar de toestand van ca. 1160-1170. <https://www.nicovandinther.nl/kwartierstaten/Gemeinte-Dinther-Heeswijk-en-Bernheze.pdf>

In de literatuur bestaat consensus dat de elite uit de 11^e 12^e eeuw afstammelingen waren van “aanzienlijken” uit de 9^e en 10^e eeuw. Hun families noemden zich meestal naar het dorp waar zij hun machtsbasis hebben.⁹

De Heer en Vrouwe van het land worden bediend aan tafel, terwijl de boer voor hen het land bewerkt, 820-845.¹⁰

2.1 Hoe kwam die machtsbasis tot stand:¹¹

“De werkelijkheid van de vorming van machtsgebieden die we uiteindelijk als gewesten, landsheerlijke territoria of heerlijkheden aanduiden, was een dynamisch en een wisselvallig proces en was de uitkomst het resultaat van evenveel coïncidentie (toevalligheid) als bewuste strategie. Opportunisme, dynastiek toeval en externe factoren, zoals oorlogen, demografische en economische omstandigheden, speelden minstens zo’n grote rol als de weloverwogen territoriale of dynastieke politiek van de wereldlijke en kerkelijke gezagsdragers. Allen kwamen voort uit de aristocratie, die met haar op behoud van eer en martiale waarden gerichte gedachtegoed voortdurend streefde naar uitbreiding en bestendiging van bezit, macht en prestige. Dat betekent dat we oog moeten hebben voor de sociale en familiale context waarin machts- en territoriumvorming plaatsvonden. Deze verliepen meestal allerminst als de lineaire implementatie van een rationele geopolitieke strategie, maar veeleer als een wisselvallig proces, namelijk als de slepende en vaak lastige vestiging of bemachtiging van machtsposities en de geleidelijke uitbreiding daarvan tot een min of meer aaneengesloten machtsgebied. Het resultaat was maar zelden een aan alle kanten met duidelijke grenslijnen omgeven gebied zonder enclaves, exclaves en omstreden streken.”

“Macht over een gebied betekende macht over mensen: De macht van grootgrondbezitters was het gezag dat zij konden uitoefenen over de mensen die van hen afhankelijk waren en over het land dat zij op een andere manier in hun greep hadden. Frans Theuvs stelde dat alle macht in de Vroege en Volle Middeleeuwen berustte op een driedelige machtsbasis, namelijk materiële rijkdom, zowel van goederen als grondbezit, sociaalpolitieke netwerken; en de legitimatie van macht berustend op christelijke waarden vermengd met aristocratische noties van eer, vrijgevigheid en krijgshaftigheid.”

2.2 Het leenstelsel:

Het leenstelsel was een middeleeuwse vorm van bestuur. Het vindt zijn oorsprong in het bestuurlijk systeem van de Karolingers. Koningen baseerden oorspronkelijk hun macht vooral op de veldtochten. De koning kan dan zijn mannen belonen uit de buit die daarbij behaald werd. Toen Karel de Grote een

⁹ Zie verder vooral: de Franken te Dinther, 2019, blz. 9 e.v.

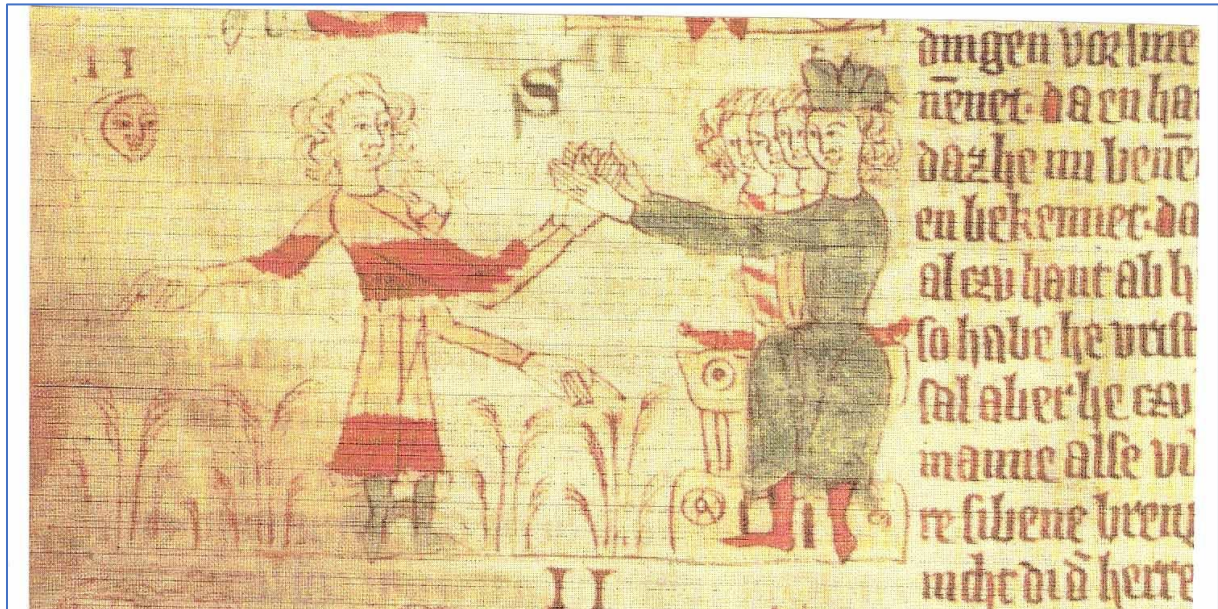
¹⁰ Utrechts psalterium, Universiteitsbibliotheek Reims/Hautvillers, ca. 820-845. Ms 32 fol I.

¹¹ Arnoud-Jan Bijsterveld: Machts- en territoriumvorming: van Karolingische kernregio tot territoriale lappendeken, 900-1200, blz. 109 in: Limburg een geschiedenis tot 1500; LGOG, Maastricht 2015,

groot deel van Europa had veroverd en er buiten zijn grenzen geen rijke gebieden meer waren om te plunderen moest hij iets anders bedenken om zijn mannen aan zich te verbinden.

Daartoe ging hij over om zijn mannen aan zich te binden door hen b.v. grote stukken veroverd land als beloning voor bewezen diensten in leen te geven. Deze leenmannen konden op hun beurt weer leenmannen aanstellen.

Tussen de leenheer en de leenman werd een contract afgesloten waarbij wederzijdse rechten en verplichtingen werden vastgelegd alsmede welk stuk land in leen werd gegeven.

Leenhulde bewijzen met halm, hand en mond, beide handen werden door de leenman in de handen van de leenheer gelegd. (Illustratie uit de Saksenspiegel, 1210-1235)

De leenman moest voor zijn leengoed een eenmalige betaling verrichten, hetzij in de vorm van geld ((het zogenaamde verheffingsgeld) hetzij in de vorm van een complete wapenuitrusting (het zogenaamde heergewaad). Bij opvolging of verkoop van het leen moest dit ritueel herhaald worden. Na overlijden van de leenheer werd het leen bij de nieuwe leenheer met ledige hand verheven.

De leenman beloofde de leenheer militaire bijstand en raad terwijl de leenheer hem bescherming bood. Het kon ook gebeuren dat allodiaal goed, dat wil zeggen, eigen goed, in leen opgedragen werd aan een leenheer die hem daarmee wederom beleende, waarbij dezelfde rechten en plichten gingen gelden. Naast land werden ook ambten of het recht op inning van belastingen (geldlenen) in leen gegeven.

In latere tijd werden de gesloten contracten ingeschreven in zogenaamde leenboeken. In Brabant is het oudst bekende leenboek van hertogen van Brabant het "Casselboek" (vernoemd naar de samensteller Willem van Cassel) opgenomen werden de leenmannen die eind 1312 hun leen opnieuw verheven voor de zo pas geïnaugureerde hertog Jan III. Bij de samenstelling werd gebruik gemaakt van lijsten van lenen, geordend per meierij, die verloren gegaan schijnen te zijn.¹²

"In de tijd van Karel de Grote was het leen louter persoonlijk en vererfde het niet. Vanaf het einde van de twaalfde eeuw was ook op het leen een bepaalde vorm van erfrecht van toepassing. Het leen kon slechts op de oudste zoon overgaan. In de loop van de dertiende eeuw zien wij echter een ontwikkeling, waarbij ook een dochter het leen kon erven. Dit voorrecht verleende de leenheer in de dertiende eeuw slechts voor één geval, in de veertiende eeuw kon men zogenaamde onversterfelijkheid van het leen verkrijgen. Dit hield in dat het leen bij elke overgang op een dochter kon komen, al behield een zoon de voorkeur. Aldus was een tweedeling in de lenen ontstaan. De lenen die alleen in mannelijke lijn konden vererven, noemde men zwaardlenen, slechte of versterfelijke lenen. De lenen die ook in vrouwelijke lijn konden vererven, noemde men daarentegen spillelenen, goede of onversterfelijke lenen. Hierboven werd aangegeven, dat het leen tussen de negende en de dertiende eeuw op een bepaalde manier erfelijk was geworden. Anders dan het eigen goed, dat zonder tussenkomst van anderen onder de

¹² K. Leenders; Het oudste leenboek van Brabant in; Brabants Heem, 1977, blz. 10-13.

erfgenamen verdeeld werd, moest het leengoed bij vererving of overdracht opnieuw bij de leenheer verkregen – in de middeleeuwse term ‘verzocht’ – worden. Dat gold overigens ook voor het tijs- of cijnsgoed dat bij de tijs- of cijnsheer verkregen diende te worden. Wij zien hierin een restant van de oorspronkelijke regeling, waarbij het leen juist niet vererfde. Aangezien deze procedure telkens herhaald diende te worden spreken wij in juridische termen over het leenbezit als een houderschap onder bijzondere titel. De wijze van verkrijging was als volgt. Wanneer een leenman kwam te overlijden, verviel zijn leen automatisch aan zijn leenheer. Zijn oudste zoon had een even automatisch recht op het leen van zijn vader, mits hij het binnen ‘jaar en dag’ bij de leenheer wist te verkrijgen, dus succesvol verhiel. Hij moest de leenheer hulde brengen, de eed van trouw afleggen en het heergewaad voldoen. Deze heergewaden, aanvankelijk bestaande uit tastbare zaken zoals een havik of een paar handschoenen en later uit geld, vormden voor de leenheer de enige inkomsten uit het leen. Behalve dit diende de leenman zeker in later tijd ook de leenakte van zijn vader mee te nemen teneinde zijn recht te staven. Daarmee was de leenheer verplicht de man formeel te belenen en aldus in het bezit van het leengoed te stellen. Bleef de leenman echter nalatig, dan pleegde hij verzuim en bleef het goed aan de leenheer. In de praktijk kon de leenman het verzuimde goed op een later tijdstip verkrijgen, maar dan moest hij een boete betalen.

Het ligt voor de hand, dat het leenstelsel vanuit het zuiden in Nederland is binnengedrongen. Dat moet al vroeg zijn geweest, want Harenberg heeft aannemelijk gemaakt dat in het begin van de negende eeuw een groep *homines franci* in het noorden van Brabant in werkelijkheid leenmannen van een zekere Alfger waren. Wat noordelijker is in 1129 sprake van mannen van de heer van Cuyk in Beesd, die het terrein in leen hadden waarop de abdij Mariënweerd zou verrijzen. Later komt het leenstelsel vooral tot ontwikkeling in gebieden met een sterk landsheerlijk gezag.”¹³

2.3 Oorsprong geslacht Van Dinther en de oudste vermeldingen van de Heerlijkheid Dinther:

“De elfde en de eerste helft van de twaalfde eeuw is in heel West-Europa een tijdvak geweest waarin de versplintering van de centrale macht leidde tot de kristallisatie van een groot aantal nieuwe machtscomplexen in handen van lokale of regionale potentaten, gecentreerd op een burcht of verstreking. In toenemende mate eigenden deze heren zich banrechten als rechtspraak en belastingheffing toe. Ook kwamen brokstukken van voormalig kroongebied in hun bezit.

Een ander aspect van de ontwikkeling van territoriaal gezag in het Duitse Rijk aan het einde van de elfde eeuw is die van een groeiende nadruk op de dynastieke, patrilineaire lijn van aristocratische geslachten. De bestaande brede sociale klasse van aristocraten die gebaseerd was op afstamming van zowel vaders- als moederszijde, ontwikkelde zich gaandeweg tot een meer juridisch afgebakende groep van *liberi* of edellieden. Macht en gezag werden steeds meer van vader op zoon doorgegeven en de dynastieën beschikten over een sterker gelokaliseerde macht en identiteit. Deze evolutie van bloedverwantschap naar dynastie werd in de tweede helft van de elfde eeuw zichtbaar doordat deze vrije, dat wil zeggen adellijke heren in oorkonden en kronieken familienamen aannamen die afgeleid werden van recent gebouwde kastelen en versterkingen, die kennelijk de kern vormden van hun machtsbereik. Van daaruit oefenden zij, wettig of door usurpatie en geweld, het *bannum* uit, de macht om te bevelen, te verbieden en te straffen, hetgeen wil zeggen dat zij rechtspraken, belasting hieven en een militair gevolg rekruteerden. Een volgend aspect is de toenemende nadruk op militaire kwaliteiten (martialiteit) en de bouw van verdedigbare woningen in de vorm van motteburgen en zaalbouwen, die als *Stammburg* (stamslot) voor het geslacht gingen functioneren.”¹⁴

Voldoen nu de Van Dinthers aan de door bovenstaande auteurs gestelde voorwaarden en omstandigheden? Aangetoond is dat zij van oorsprong afkomstig zullen zijn uit het rivierengebied van midden-Nederland, zoals blijkt bij de bespreking van de drie oorkonden van Albert van Dinther. Een gezamenlijk bezit met Van Heeswijk in Ammerzoden, een allodiaal bezit in Medele bij Echteld/Tiel en zoals later blijkt een omvangrijk bezit in Lithoyen. Zij zullen zich in de loop van de 8^e -9^e eeuw gevestigd hebben te Dinther. Dit wordt indirect bevestigd door het gegeven door de bij de oorkonde van 1233 vastgestelde oude persoonsnamen. In de literatuur bestaat consensus dat de elite/adel uit de 11^e en 12^e eeuw afstammelingen waren van ‘aanzienelijken’ uit de 9^e en 10^e eeuw. De ‘nobilis’ waren bezitters van rijkdom, macht en aanzien van wie de ouders dat ook bezaten.

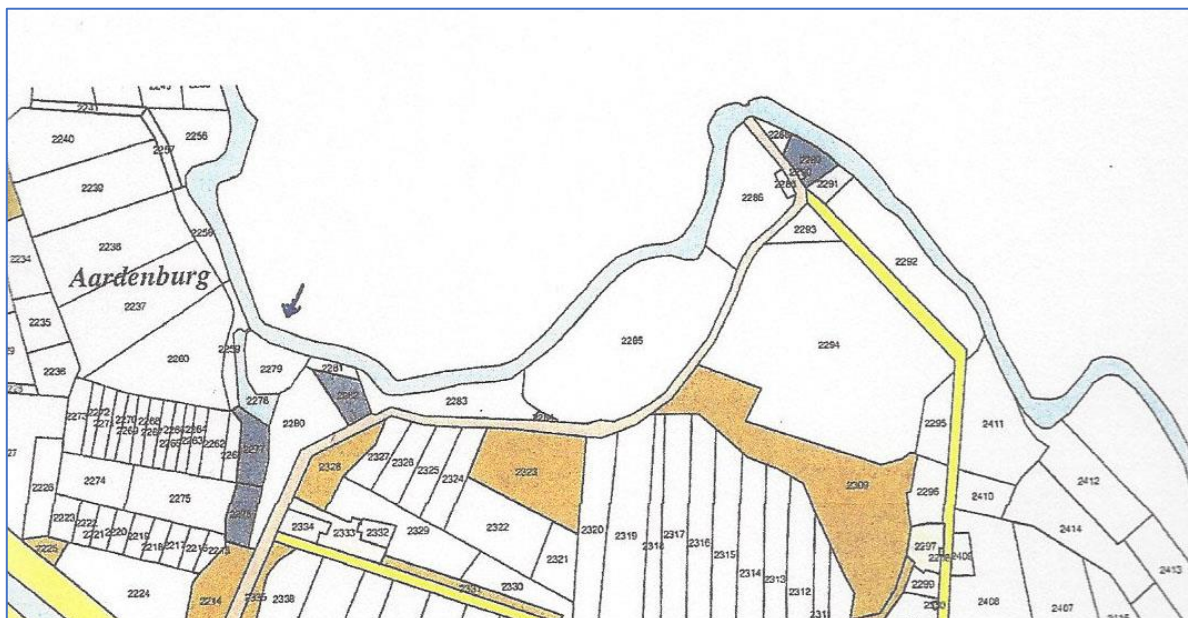
¹³ J.C. Kort; De leenregisters; Resources Huygens ING, blz. 138-164.

¹⁴ Bijsterveld, 2015, blz. 222-223.

Omstreeks het jaar 1000 ontstaan er motteburchten die de status van de elite bevestigde. Ook te Dinther is zo'n locatie aan te wijzen waar naar alle waarschijnlijkheid een motteburcht heeft bestaan het betreft "Ter Borch" gelegen op een donk in de rivier de Aa.¹⁵

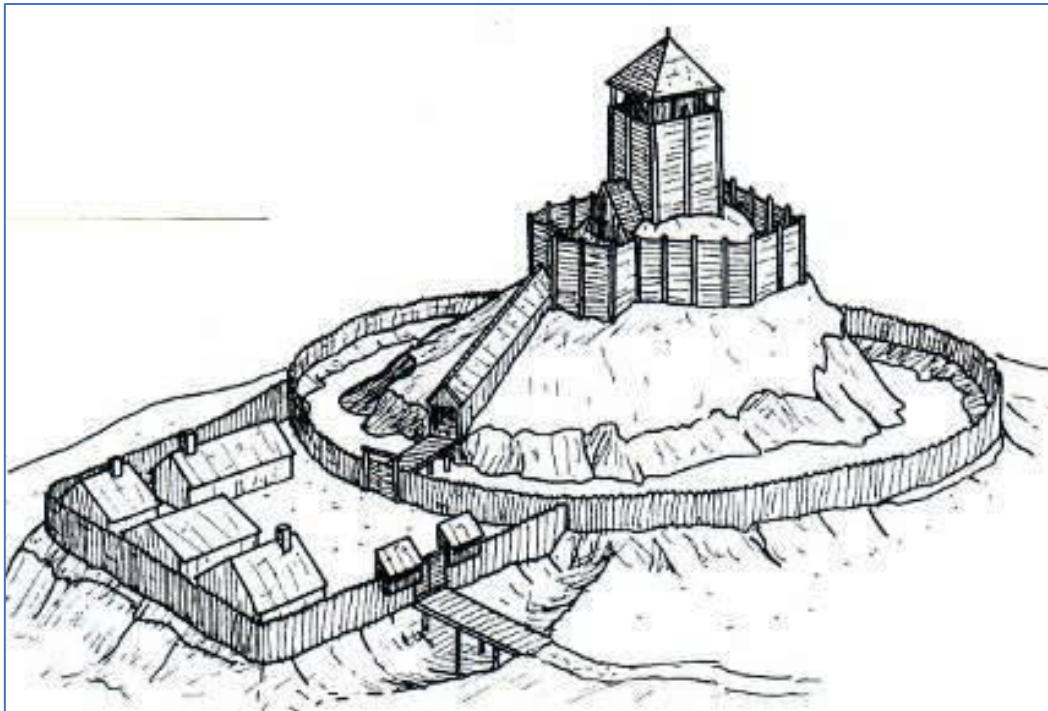
In de cirkel het hoogterelief, volgens AHN¹⁶, van het burchterrein van Ter Borch

Kadastrale kaart 1832, Schijndel Sectie E blad 4
2279 terrein Ter Borch, 2278 oude rivierloop.

¹⁵ Van Dinther, 2019. De Franken te Dinther. Van Dinther; Dinther in het Aa-Leigraaf-Beekgraaf gebied, 2014. Ter Borch was een leen van de leenhof Ravenstein, waarover onderstaand meer.

¹⁶ Algemene Hoogtekaart Nederland.

Ideaal voorstelling van een mottekasteel met voorburcht.

Het is in deze tijd dat de elite zich ging vernoemen naar de plaats waar vandaan zij hun macht uitoefenden, deze plaats was "Dinther".

In een pauselijke oorkonde van 31 maart 1139 komt de tot nu oudst gevonden naam van Dinther voor, het wordt dan geschreven als Dintre en het betreft de kerk aldaar.¹⁷ Paus Innocentius II bekrachtigt alle schenkingen gedaan aan de St. Servaas kerk te Maastricht waarbij o.a. genoemd worden de kerk van Megen en die van Dinther. Naast vele andere plaatsen worden ook nog genoemd de plaatsen Oijen en Appeltern gelegen in het Gelderse gebied aan de andere kant van de Maas tegenover Megen.

Volgens Joachim Deeters gedenkt Jocundus in zijn *Translatio sancti Servatii* in lovende woorden de schenking van "rex bonus", koning Zwentibold (870-900) van de "villa Oia" aan de St. Servaas.¹⁸

Op 1 juli 889 wordt bij de schenking van Zwentibolds vader koning Arnulf van de abdij van Sint Servaas te Maastricht aan de kerk van Sint Petrus te Trier melding gemaakt van haar bezittingen zoals o.a. "cum ecclesis".¹⁹

Wanneer de schenkingen van de kerken van Megen en Dinther aan de kerk van St. Servaas zijn gedaan is niet bekend, maar zeker vóór het jaar 1139. Er is immers sprake van een kerk dus een bestaande woongemeenschap van kerkgangers. Het blijft echter bij gebrek aan bewijsmateriaal onzeker hoever vóór 1139

Gezien het gegeven dat koning Zwentibold na zijn dood in Maasland zeer vereerd werd en de rijksabdij van Sint-Servaas haar bezit vermoedelijk grotendeels aan de koningen te danken had, sluit een mogelijke vroege schenking van de kerken te Megen en Dinther, zoals met die van Oijen, niet geheel uit. Vermoed wordt dat er in Texandrië meerdere zogenaamde koningsgoederen lagen ondanks dat eigentijdse bronnen daar geen melding van maken.²⁰ Ook hier geldt dat een bewijs voor een vroege schenking niet aanwezig is bij gebrek aan contemporaine bronnen. Bovenstaand is gesteld dat Megen mogelijk een koningsgoed was. De kerken van Appeltern, Megen en Dinther worden in de oorkonde

¹⁷ Parijs, Bibliothèque Nationale, ms. Lat. 9307/7. OBNB I,1 nr. 42. voor afbeelding van de oorkonde zie front.

¹⁸ Joachim Deeters, *Servatiusstift und Stadt Maastricht. Untersuchungen zu Entstehung und Verfassung*, Rheinisches Archiv nr. 73, Ludwig Röhrscheid Verlag, Bonn, 1970; blz. 30, 128 en 135.

¹⁹ P. Doppler, *Verzameling van charters en bescheiden betreffende het Vrije Rijkscapittel van St. Servaas te Maastricht*, nr. 7. in *Publications de la société Historique et Archéologique dans le Limbourg à Maastricht*, troisième série, tome XI, 1930. Over Arnulf en Zwentibold zie AGN deel I, 1981, blz. 312-316.

²⁰ Frans Teuws en Arnoud-Jan Bijsterveld, *Der Maas-Demer-Schelde-Raum in Ottonischer und Salischer Kaiserzeit*, H.W. Böhme. *Siedlungen und Landesausbau zur Salierzeit I; In den nordlichen Landschaften des Reiches*, Sigmaringen, 1991, blz. 110 n.6, blz. 134 n.118.

achterelkaar genoemd dat zou kunnen betekenen dat ze in één keer zijn geschonken en van oorsprong allen tot het graafschap Megen behoorden. Dat de kerk van Dinther tot het graafschap Megen behoorde vindt wellicht zijn oorsprong in het vroeger dekenaat Cuijk (zie boven), waarvan Megen later van het land van Cuijk is afgesplitst.

Van Dinther wordt gezegd dat deze plaatsnaam al dateert van vóór het jaar 1000.²¹ De oorsprong van de heerlijkheid Dinther (en Heeswijk) en de “gemeint” zal dus in de loop van de elfde eeuw zijn ontstaan.²²

Het is hier van belang om op het verschil tussen grondheren en gerechtsheren te wijzen. Grondheren spraken recht over alleen hun eigen bezittingen, terwijl gerechtsheren de rechtspraak over alle inwoners van hun heerlijkheid hadden. Aan het einde van de twaalfde en in de dertiende eeuw breidden in de Meierij een aantal grondheren hun macht uit en werden gerechtsheren, terwijl andere grondheren van het toneel verdwenen. Verdwenen grondheren hebben hier en daar sporen nagelaten in de archieven, bij voorbeeld in de kerken die zij stichtten. Aldus Martien van Asseldonk.²³

Uit de te behandelen oorkonden en latere gegevens blijkt de Heerlijkheid Dinther te bestaan uit allodiale goederen en leengoederen. De oorkonde van 1196 spreekt over eigen goederen zoals b.v. Medele in de Betuwe, de oorkonde van ca. 1205 van goed in Ambersoye (=Ammerzoden) samen met Amelrik van Heeswijk, en de oorkonde van ca. 1233 van een hofgoed binnen zijn eigen grond bij Bernhese waarbij samen met Amelrik van Heeswijk de “gemeint”, een hoeve die hij voor de zielerust van zijn Vrouwe Mechtelt geschonken heeft aan de kerk van Berne, Wouter van Bernehesse had ten cijns een hoeve voor een halve mark per jaar, deze edelman bezat een andere hoeve waarvoor hij ten cijns per jaar één fertoen moest betalen, en een zekere ridder Heidenrijk van Macharen heeft aldaar te leen een hoeve. Samen met de de graaf van Megen en Amelrik van Heeswijk bezat Albert van Dinther de helft van het land Holt, een vierde deel was van Amelrik van Heeswijk en een vierde deel van de graaf van Megen. Daarnaast had Albert van Dinther Loosbroek in leen van de Heer van Kuyc en die op zijn beurt van de hertog van Brabant.

In latere tijden blijkt de Heer van Dinther nog allodiale goederen te bezitten in Lthoyen dat hij in leen opdroeg aan de hertog van Brabant en wederom van hem in leen terug ontving. Het goed in Lithoyen was 36 gemet groot en er stond een woning op.²⁴ In een oorkonde van januari 1242 of 1241 wordt melding gemaakt dat een Dirck [van Dinther] twee hoeven uit zijn erfgoed te Megen schenkt aan het altaar van de H. Oda te St. Oedenrode.²⁵

De graaf van Megen bezat goederen te Heeswijk, Dinther en Schijndel zoals blijkt uit het “Chijsboek van den Graeff van Megen”. Te Dinther waren dat o.a. het goed “ten Hoemberch”, Kuycksche Hoeven”, en de “Die Hoelsche Hoeve”.²⁶

Het goed Ter Borch waarop waarschijnlijk het stamslot van heren van Dinther stond werd zoals blijkt in latere tijden in leen gehouden van de Heren van Kuyc/Herpen/ Ravenstein. Mogelijk bestond de leenverhouding al tegelijkertijd met dat van Loosbroek.²⁷

In 1191 draagt Hendrik II heer van Cuyk met instemming van zijn echtgenote Sofia van Renen, erfdochter van Herpen en hun zoon Albert I het allodium te Herpen (later Ravenstein) op aan Hendrik I, hertog van Brabant, die het hem in leen geeft met een vergoeding van 40 mark Keuls en de tiend van Heesch.

Het leenregister land van Ravenstein vermeld op 25 november 1417 het “goet “van den Bogarde mit sijnen toebehoort und dat goet Thot Borgh”. Merkwaardig bij deze vermelding is dat Ten Bogaerde genoemd wordt als een leen van Ravenstein. In een oorkonde van 1301 draagt, uit eigen, echter Dirck

²¹ Teuws en Bijsterveld 1991, noot 63, kaart op blz. 113 waar tevens in de legenda wordt aangegeven “voor middeleeuwen”.

²² Over de verbindingen tussen Megen, Dinther en Heeswijk zie onderstaand.

²³ Martien van Asseldonk, Goirle en Van Herlaer aan het einde van de twaalfde eeuw, e-mail 2 april 2020.

²⁴ N.L. van Dinther, Van Dinther Brabantse geslachten, Middeleeuwen 1100-1500, capricornus, 2006.

²⁵ Van Dinther, 2006 blz. 42.

²⁶ Dr. G.M. van der Velden, Cijnzen van de graaf van Megen uit goederen te Heeswijk en Dinther in: de Wojstap-Kroniek 1995-4, blz. 3-20.

²⁷ Leengoederen te Dinther van de leenhoven Aerschot en Ravenstein, zie: <https://www.nicovandinther.nl/kwartierstaten/Aerschot-en-Ravenstein.pdf>

van Dinther zijn hof te Meerwijk (=Ten Bogaerde) en de helft van de gemeint van Dinther en het bos te Dinther op aan de hertog van Aerschot en dat blijft ook zo.²⁸

De verwarring en mogelijke aanspraken van de leenhof van Ravenstein op het goed Ten Bogaerde heeft wellicht temaken met Sofia van Renen de echtgenote van Hendrik II van Kuyc.

Sofia was de dochter van Dirk van Renen, burggraaf van Utrecht, zijn vader was Godfried van Renen de zoon van graaf (Arnold van Aerschot) gehuwd met een dochter van Godfried van Leuven-Brabant.²⁹

Conclusie:

De heerlijkheid Dinther (en Heeswijk) zal ontstaan zijn in de loop van de elfde eeuw in het oude dekenaat Cuijk en nadat het gebied van het dekenaat in de twaalfde eeuw uit elkaar gevallen is. Er ontstaan dan eveneens het graafschap Megen, het land van Cuyk, en de heerlijkheden Oyen, Dieden en het land van Herpen. Dinther heeft dan betrekkingen met Cuyk en Megen.

De Heren van Dinther vinden hun oorsprong in het rivierengebied van midden Nederland en na zich gevestigd te hebben ontwikkelen zij zich in de loop van de 9^e en 10^e eeuw tot grootgrondbezitters en trekken de macht naar zich toe. Ze bouwen een motte kasteel op Ter Borch en gaan zich noemen naar hun bezit Dinther. Ze beschikken over militaire macht, waren ridders en traden op als weldoeners met schenking aan de abdij van Berne.

Ze zijn leenroerig aan de hertog van Brabant, de heren van Kuyc/Herepen/Ravenstein en later Aerschot. Zelf beschikken ze eveneens over een leenkamer en cijnzen.

Rituelen bij de Ridderslag, het omgorden van het zwaard, het onderbinden van de sporen en geven van de helm na het ontvangen van de ridderslag op de schouders.

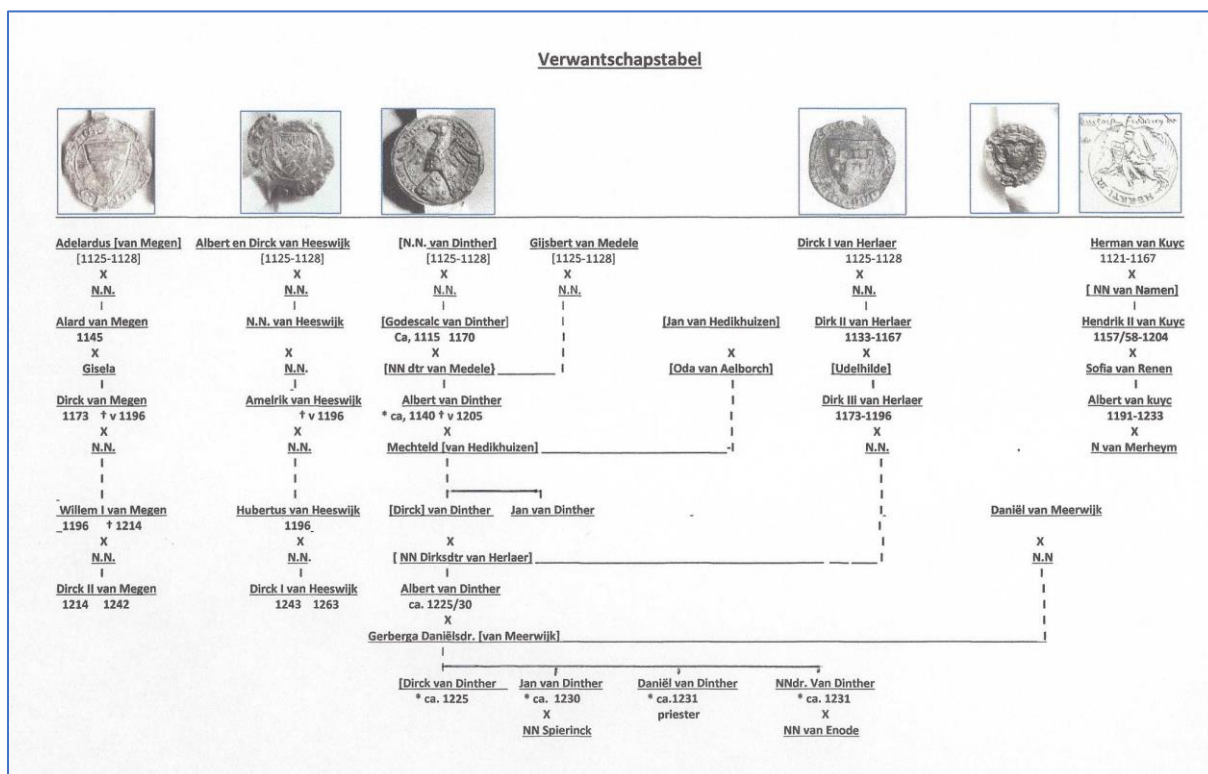
Miniatuur in Roman de Troie van Benoît de Sainte-Maure ca. 1160

²⁸ Dirck van Dinther, ridder (ca. 1270-1331), zie: <https://www.nicovandinther.nl/kwartierstaten/Dirck-van-Dinther-ridder.pdf>

²⁹ Dr. J.A. Coldewey en Ph. J. van Dael, Van Renen, oorsprong en uitsterven van een middeleeuws adellijk geslacht te Rhenen. In: Oud Rhenen, jg. 14 (1994) nr. 1 blz. 33-48.

Verwantschap:

De oudste tot nu gevonden vermelding van een Van Dinther dateerd uit 1196, waarbij handelingen worden beschreven die echter al in plm. 1170 hebben plaatsgevonden. Tevens blijkt uit de oorkonden dat er een verwantschap is van de Heren van Dinther met de Heren van Heeswijk, de graven van Megen en mogelijk met van Medele, van Hedikhuizen, van Herlaer en van Meerwijk.

De bovenste genoemde personen zijn (op Van Dinther na) getuigen in de oorkonde van de schenking van gravin Adelheid van het landgoed Orthen gedateerd 1076-1099.³⁰ De getuigenlijst dateert echter waarschijnlijk uit een latere periode nl. ca. 1125-1128, dan komen een aantal van deze getuigen in oorkonden voor.³¹ Herman van Kuyc heeft als alias "Van Malsen" Adelardus is een zoon van een Adelardus en heeft een broer Winimarus (=Willem?) die eveneens genoemd wordt in de oorkonde van Adelheid als getuige.

Uit de gezamenlijke bezittingen van Van Dinther, Van Megen en Van Heeswijk lijkt er verwantschap te zijn. Hoe de lijnen lopen is niet helemaal vast te stellen. Mogelijk is een vroege Van Dinther en een van Heeswijk getrouwd met een dochter Van Megen of Van Heeswijk en van Megen met een zuster van Albert van Dinther.

In latere tijd blijkt de "Gemeint" van Dinther in handen te zijn voor de helft bij Van Dinther en de andere helft bij Van Heeswijk, wellicht was Van Megen van oorsprong in de elfde eeuw de leenheer van beide heerlijkheden.

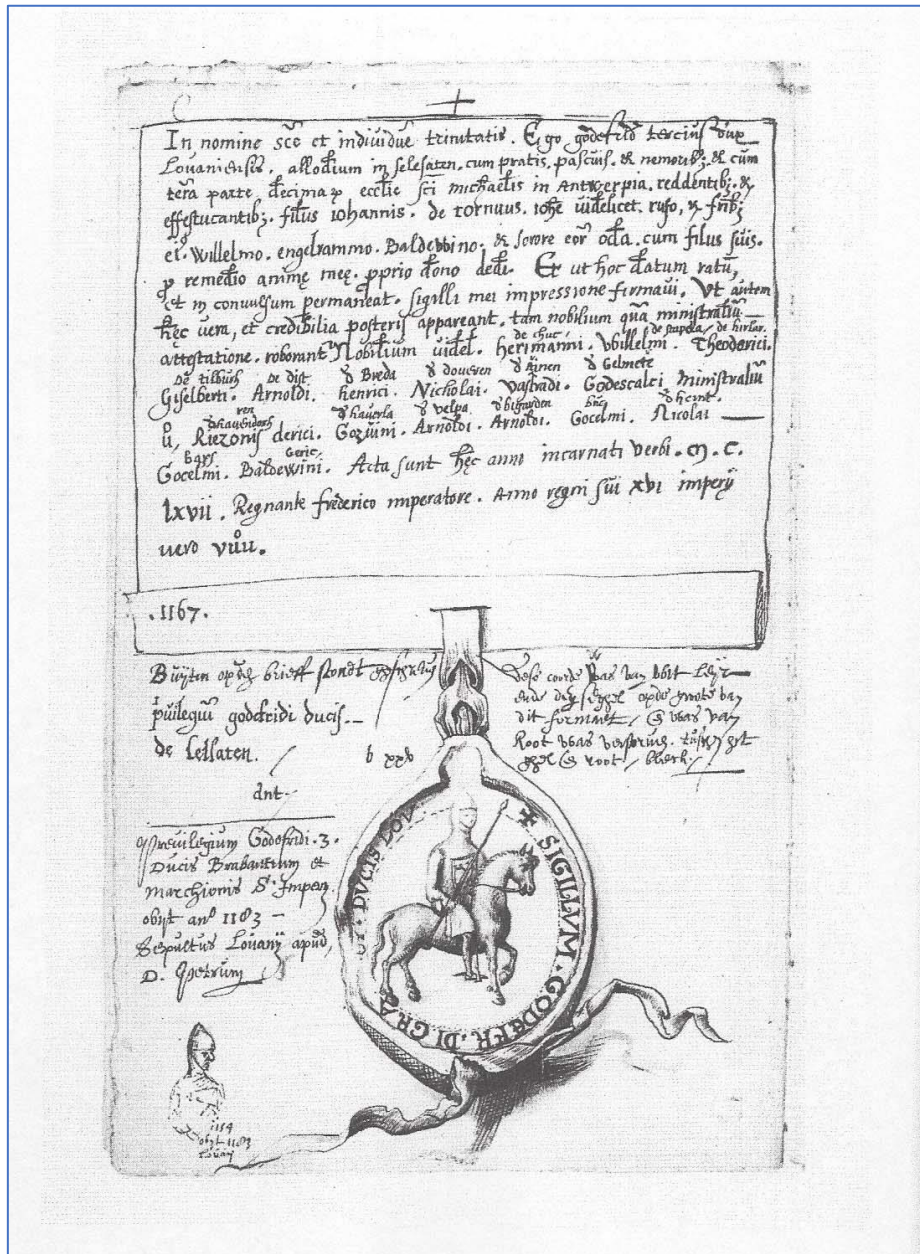
Bij de reeks Van Dinther zijn de voorouders van Albert van Dinther (1140-1205) geëxtrapoleerd met Godescalc. Godescalc komt voor als vader van Albert in het wapenboek van Rietstap³². Van Godescalc wordt bij Rietstap verhaald dat hij zich onderscheidde in de slag van Carnières bij Trazeguis in 1170 onder hertog Godfried III van Brabant in het conflict met Boudewijn van Henegouwen. In deze vermelding kan een kern van waarheid zitten, zij het dan dat het Godescalc niet kan zijn, immers dan was van hem melding gemaakt in de hier boven vermelde oorkonden, die plaats gevonden zouden hebben rond 1170. Op 28 november wordt als eerste vermeld in het Necrologium van de abdij van Bern:

³⁰ OBNB nr. 32.

³¹ Hans Vogels: De getuigenlijst uit de oorkonde van [27 april 1076- 14 april 1099., e-mail dd. 16-8-2016.

³² J.B. Rietstap, Wapenboek der Nederlandsche Adel, deel 1, pag. 91 (plaat 21) 1883.

"Godescalci", een eerste inschrijving die duidt op een hoge ouderdom. Op 11 augustus wordt b.v. als eerste vermeld "Alardi" terwijl 3 namen later genoemd wordt Andreas abt van Averbode van 1135-1166/67. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de inschrijving van Godescalc waarschijnlijk is van vóór 1167, hetgeen dan goed kan kloppen met hiervoor gestelde. (Of de genoemde Alard iets te maken heeft met de Alard van Megen uit 1145 is niet te bewijzen, de beiden zijn wel tijdgenoten van elkaar).³³ Mogelijk is dat Albert van Dinther deelgenomen zou kunnen hebben in gemelde slag. Hij had er de leeftijd voor en boven al blijkt hij ridder te zijn, dus heeft deelgenomen in een veldslag, zo ook Amelrik van Heeswijk, ridder, bewijzen hiervoor zijn er echter niet. Onderstaand zal dieper in gegaan worden op de slag bij Trazeguis

In een oorkonde van 1167 van Godfried III, hertog van Leuven, worden als getuigen o.a. genoemd: als eerste Herman van Kuyc en als derde Dirck van Herlaer.³⁴ Beiden komen we ook tegen op bovengenoemde verwantschapstabel en behoren tot een dicht bij de hertog staande groep.

³³ G. van der Velden, O. Praem, Het necrologium van Arnold van Vesseem uit 1574, uitgave Abdij van Berne, 1986, resp. blz.92 en 64.

³⁴ Memoriën van Anthonio de Succa, tentoonstelling catalogus, Kon. Bibl. Albert I Brussel, MCMLXXVII, band 1 blz. 227, band 2 fol 77vo.

Aan het conflict van 1170 zullen ze niet deelgenomen hebben omdat beiden dan zijn overleden. Hun opvolgers zijn dan resp. Hendrik II van Kuyc en Dirk II van Herlaer, die tijdgenoten zijn van Godescalc van Dinther († vóór 1170) en diens zoon Albert van Dinther.

In augustus 1170 ontstond er een conflict tussen Boudewijn van Henegouwen en zijn oom Hendrik de Blinde naar aanleiding van de verbroken belofte van opvolging door Boudewijn van Hendrik de Blinde. Hendrik kreeg de steun van de hertog Godfried III van Brabant, graaf van Leuven, Hendrik III van Limburg, Floris III van Holland en een aantal kleinere heren. Boudewijn kreeg de steun van de graaf van Vlaanderen. “Welhaest weergalmden de grenzen van Brabant door het gerucht der wapens. Het leger van den graef van Henegauw en dat van den graef van Vlaenderen vereenigden zich op de grenzen van waelsch Brabant, en vermeerderd met vele vlaemsche edelen, trokken zy op Carnières, alwaer den hertog hun kloekmoedig afwachtte. Alzoo men van wederzyden gelykelyk aangemoedigd was, wachtte men niet lang de stryd te beginnen. Het gevecht was moordadig en langen tyd twijfelachtig, maer eyndelyk kreeg de hardnekkigheyd der twee graven de overhand; de Brabanders waren genoodzaekt met verlies van meer dan twee duyzend mannen de vlugt te nemen”.³⁵

Ook Jan Baptist David maakt melding van deze slag hij vertelt: “Welke der twee partyen het meeste volk in het veld had gebragt, is uit de getuigenissen der kronykschryvers met geen zekerheid op te maken; maer wel dat de Brabanders deerlyk de nederlaeg kregen, latene eene menigte van dooden op het veld en vele krygsgevangenen in ’s vyands handen, zoodat hunne hertog moedeloos en vol spyt van dezen togt terug kwam.”³⁶

Gisleberti verhaalt in *Chronicon Hanoniense* dat de grootte van het leger van de Brabanders 30.000 man bedroeg. Hij zal dit getal flink overdreven hebben om de zege van de Henegouwers groter te maken, maar daarvoor was hij dan ook kanselier van de graaf van Henegouwen.³⁷

Jan van Boendale geeft in zijn “*Brabantsche yeesten*” in geen enkel vers aandacht aan de slag bij Carnières.³⁸

Concluderend de slag bij Carnières heeft plaats gevonden in augustus 1170.

Heeft nu ook Godescalc van Dinther, zoals Rietstap vermeld, deelgenomen aan die slag?

Nergens worden aparte individuen vermeld die deelnamen aan de slag, maar Godfried zal zeker zijn leenmannen opgeroepen hebben bijstand te verlenen. Onder die leenmannen zou kunnen zijn geweest de heren van Kuyc. Zij waren leenman van de hertog zeker sinds 1191 toen een gedeelte van Herpen in leen opgedragen werd.³⁹ Algemeen wordt ervan uit gegaan dat deze leenband al eerder bestond. In een oorkonde van 1167-1168 van Godfried III wordt onder de getuigen vermeld: Herman van Kuyc.⁴⁰ De mogelijkheid dat een Van Cuyk heeft deelgenomen aan de slag bij Carnières is niet uit te sluiten, echter niet te bewijzen. Herman van Kuyc komt na 1167-1168 niet meer voor zodat omstreeks die tijd zal zijn overleden. Zijn zoon Hendrik van Kuyc komen we tegen in een keizerlijke oorkonde van Keizer Fredrik I van 29 september 1171 uitgevaardigd te Luik.⁴¹ Keizer Fredrik I heeft na de slag bij Carnières bemiddeld tussen de strijdende partijen. Hendrik van Kuyc is in 1171 aanwezig te Luik zodat hij in aanmerking kan komen meegedaan te hebben in de slag bij Carnières.

Het is uit de bovengemelde oorkonden van Albert van Dinther bekend dat hij een leenman was van de heren van Kuyc., en dus achterleenman van de hertog van Leuven. Van zijn vader [Godescalc?] wordt gezegd dat hij ook al leenman van Kuyc zal zijn geweest. Is hij dan diegene die in het gevolg van Hendrik van Kuyc meegevochten heeft inde slag bij Carnières? Opmerkelijk is dat de oorkonde van 1196 wordt geopend met Ik Albert van Dinther etc, maar dat de oorkonde is bezegeld door Hendrik I van Brabant de zoon van Godfried III, de hertog voegt aan de schenking toe “de zaal (sala) van dien hof (Bernehesse) aldaar. Een nauwe band tussen o.a. Albert van Dinther en de hertog.

³⁵ M.J. de Smet, *Geschiedenis van België eerste deel*, Gent 1837, blz. 119-120.

³⁶ Jan Baptist David; *Vaderlandsche historie*. Deel 5. Leuven 1855, blz.96-99.

³⁷ MGH; Georgius Henricus Pertz, *Gisleberti Chronicon Hanoniense*, 1869, blz 95-96. F. Christophre Butkens, wijdt er in zijn *Trophées tant sacré que profanes du Duché de Brabant* enkel zinnen aan blz. 127

³⁸ Jan van Boendale; *Brabantsche yeesten* ed. J.F. Willems en J.H. Bormans, 1839-1869, Van den derden hertoghe Godeverde, Dat IV Capittel vers 207-352

³⁹ Verkooren, *Chartes Brabant et Limbourg*, I-1, nr. 5.

⁴⁰ Goetschalckx, *Oorkondenboek der Witheerenabdij van Sint-Michiels te Antwerpen*, nr. 10.

⁴¹ MGH, *Diplomata regum et imperatorum Germaniae*, tomus X Pars III, Friderici I. *Diplomata inde Ab A. MCLXVIII. Usque ad A. MCLXXX. Hannoverae impensis Bibliopolii Hahniani MCMLXXXV*, nr.582. OSU nr. 471.

Heraldische wapens van de hertog van Brabant en zijn belangrijkste leenmannen volgens Wapenboek Gelre twee van rechts onderaan Kuyc.

Albert van Dinther, ridder, geboren tussen 1140 en 1145, overleden voor 1205.⁴²

Albert van Dinther wordt in de contemporaine (eigentijdse) bronnen vermeld.

Hij blijkt in 1196 leenman te zijn van de heer van Kuyc, het is aannemelijk dat zijn onbekende vader dit ook was.⁴³

Het is niet duidelijk of de leenband bestond voor het gehele gebied of slechts voor onderdelen daarvan. Onderstaand zal dieper ingegaan worden op dit onderwerp.

De positie van de plaatselijke elite in de sociale rangorde is moeizaam uit de bronnen te putten. De algemene gedachte is dat deze elite behoorde tot een inheemse regionale aristocratie die reeds machtsposities hebben ingenomen. Zij noemen zich naar hun belangrijkste bezit en hebben wijd vertakte en onderling verzwagerde banden met connecties o.a. in het Midden-Nederlands rivierengebied.

Vóór 1100 worden zij in de bronnen weinig genoemd. Een voorbeeld is in 1076-1099 wanneer in de getuigenlijst genoemd worden o.a. Albert van Heeswijk en zijn broer Dirck, Gijsbert van Medele, Dirck van Herlaer, Jan van Empel en Hapert van Boxtel (van Randerode), waarover later meer.⁴⁴

Behoorden de Van Dinthers nu tot de adel? "De adel wordt gekenmerkt door het bezit van heerlijkheden en de edele was de dominus (heer) van het dorp waarvan hij de naam droeg.", aldus W. Steurs. In zijn opvatting had adeldom met ridderschap niets te maken. Dat de edelman zich tot ridder liet slaan was iets wat omstreeks 1200 ingang vond. De vorming van heerlijkheden vormde een doorslaggevende rol bij het onderscheid tussen liberi (vrijen) en nobiles (edelen).⁴⁵

Albert van Dinther wordt in de oorkonden van ca. 1205 en 1233 genoemd een "liber conditionis miles", een ridder van vrije geboorte, die zijn eigendom verwerft krachtens erfrecht "hereditario jure successit". Hij wordt tevens aangeduid als "dominus Albert de Dinther". Op basis van deze vermeldingen kan de vraag m.i. positief beantwoord worden dat de Van Dinthers behoorden tot de plaatselijke adel.

Bezaten zij nu ook de rechten die daarbij behoorden zoals de rechtsmacht, de rechten op gronden en mensen. Waren hun bezittingen "allodiale"-(eigen) of "feodale"-(leen) goederen te noemen. Uit de bekende stukken blijkt dat dit voor beiden het geval was. Onduidelijk is wanneer de leenbanden zijn ontstaan. Leenverband bestond er met de heren van Cuyck (1196), met de hertog van Brabant (1196) terwijl later ook van een leenverband met de graven van Megen sprake is (1388). In 1323 wordt Jan graaf van Megen heer van Heeswijk genoemd er blijkt niet uit dat hij dat ook van Dinther was. De heren van Cuyck, van Herlaer en van Megen blijken in het gebied van Berlicum, Heeswijk en Dinther bezittingen te hebben. Een gezamenlijk bezit in Dinther van het land Holt door Albert van Dinther voor 1/2 gedeelte, Amelrik van Heeswijk en Dirck van Megen voor ieder 1/4 gedeelte zal afkomstig te zijn van één gemeenschappelijke voorouder.

De heerlijkheid Dinther lijkt tot in de veertiende eeuw ongedeeld te zijn. Met het overlijden van Dirck van Dinther, vermoedelijk in 1331, zal zijn zoon Cole van Dinther deze heerlijkheid wel geërfd hebben maar daar de laatste zonder wettig nakomelingschap overlijdt (mogelijk ca.1351) komt er een verdeling en opsplitsing tot stand over meerdere erfgenamen.

In 1352 geeft Jan van Benthem als heer van Heeswijk en half Dinther de gemene gronden van Dinther uit. Jan van Berlaer, kleinzoon van Lodewijk van Berlaer en van Johanna een dochter van Dirck van Dinther en [Katharina van Benthem], geeft in 1378 de gemene gronden te Dinther uit die hij half om half

⁴² Eerder opgenomen in boek: N.L. van Dinther, Van Dinther, Brabantse Geslachten Middeleeuwen 1100-1500, capricornus, 2006.

⁴³ Van Dijk is van mening dat Albert en zijn vader vazallen zijn van de Brabantse hertog. Zie hiervoor van Dijk 1970, blz. 21. H van Dijk, Een klooster uit het Brabants=Hollandse Rivierengebied. De abdij Berne en haar materiële betekenis in de Middeleeuwen. A.A.G. Bijdragen, Groningen 1970.

P. Avonds, Bewoning en samenleving in het middeleeuwse Noord-Brabant. Middeleeuwen in beweging. Uitgave Stichting Brabantse Regionale Geschiedschrijving (BRG): s-Hertogenbosch, 1991, Avonds geeft in zijn bijdrage op blz. 17 de mening van Van Uytven weer dat Hendrick II van Kuyc eerst sinds 1191 leenman is van de hertog van Brabant daar hij toen zijn allodium Herpen en de tienden te Heeze in leen opdroeg. Ik ben van mening dat een eerdere leenband met de hertog niet uit te sluiten is, Hendricks vader Herman was in 1167 reeds getuige van de hertog. Afbeeldingen Succa, 1977, blz. 227-228, 230 en 234.

⁴⁴ A-J. Bijsterveld en D. Guilardian; De vorming van het hertogdom (843-1196) Geschiedenis van Brabant, van het hertogdom tot heden, Waanders Uitgevers, Davidsfonds/Leuven, Stichting colloquium. De Brabantse Stad. 2004; Camps 1979, verder aan te halen als: OBNB; I.1 nr. 32.

⁴⁵ W. Steurs, Adel en ministerialiteit. Geschiedenis van Brabant van het hertogdom tot heden, Waanders, 2004, blz. 71-73.

deelde met de heer van Heeswijk. Hoe de Van Benthems aan half Dinther zijn gekomen is niet duidelijk. Mogelijk uit de verwantschap en het feit dat uit het huwelijk van Dirck en [Katharina] vermoedelijk alleen twee dochters zijn geboren en geen wettige erfgenaam van Cole van Dinther, zoon uit het 2e huwelijk van Dirck met Agnes van Wolfswinkel.

De openbare rechtsmacht blijkt volgens de rekening van hertogelijke rentmeester Tielman van Son voor de helft in het bezit te zijn van hertogin Johanna. Van Asseldonk gaat er van uit dat dit reeds in 1340 aan de orde was. In de rekening 1339/1340 van Tielman wordt weliswaar op fol. 94vo een bedrag genoteerd van 6 pond was voor het ambt van gerechtsdienaar te Dinther, maar deze inschrijving is later boven aan de lijst toegevoegd en van een andere latere hand dan de lijst zelf en tevens niet meegenomen in de totaalstelling van 188 pond was. Het is goed mogelijk dat in de periode waarover het betreffende cijsboek loopt n.l. 1340-1351 en waarin de afrekening van 1340 is opgenomen, deze inschrijving in de opstelling van 1340 is toegevoegd n.l. na het overlijden van Cole Dircksz. van Dinther.⁴⁶ Reeds in een vroeg stadium zijn andere bezittingen te Dinther in handen gekomen van zijtakken van de Van Dinthers. (zie genoemd boek)

Albert van Dinther is vooral bekend geworden door de drie bewaard gebleven oorkonden uit het archief van de abdij van Berne. De regesten zoals vermeld in het OBNB I.1 luiden als volgt:

Tussen 13 mei en 4 juni 1196:

Albert van Dinther draagt zichzelf en alles wat hij in de nabijheid van de curia Bernheze bezit op aan de Abdij Berne; en daar hij deze goederen in leen hield van heer Hendrik van Kuyc en deze weer van de hertog van Brabant, draagt hij in plaats daarvan zijn allodium onder Meel aan Hendrik van Kuyc op.

ca. 1205:

Albert van Kuyc beoorkondt de schenkingen van twee allodiale curiae door Albert van Dinther en Amelrik van Heeswijk aan de abdij Berne gedaan, en bevestigt de abdij in de rechten op de gemene gronden die aan deze curiae verbonden waren.

kort voor 1233:

Albert, heer van Kuyc, beoorkondt en bevestigt vroegere schenkingen door Albert van Dinther en anderen aan de Abdij Berne gedaan, en omschrijft tevens de grenzen van de communitas van Dinther, Heeswijk en Bernheze, alsmede die van Bernhesermade en Loosbroek.⁴⁷

In de literatuur is ruimschoots aandacht besteed aan deze drie oorkonden.⁴⁸
(zie bijlagen 1 t/m 3)

Er zal worden ingegaan op een aantal aspecten, die nog niet elders geheel nader zijn uitgewerkt en die nieuw licht kunnen werpen op de tijdstippen waarop en de redenen waarom de oorkonden zijn opgesteld, op de personen genoemd in de oorkonden, alsmede op de bezittingen die ook buiten het gebied van Dinther en Heeswijk liggen. Met het gegeven over de tijdstippen zal begonnen worden, daar dit mede kan helpen bij de verduidelijking van de andere aspecten.

Het is de verdienste geweest van Van der Velden de tijdstippen van uitvaardiging van de oorkonden nader kritisch te bezien.

Zo gaat hij ervan uit dat de gebeurtenissen beschreven in de oorkonden op vroegere tijdstippen plaats vonden dan de datering van de oorkonden zelf.

De schenkingen in de oorkonde van 1205 en 1233 genoemd plaatst hij als mogelijk gedaan vóór 14 september 1168 de sterfdag van abt Everard, die ondermeer een uithof bouwde in Bernhese. Everard was de eerste abt van Berne van 1134 tot 1168 en de uithof is geschonken door Amelrik van Heeswijk.

⁴⁶ N.L. van Dinther, Wat hadden de heren van Heeswijk vóór 1400 met het kasteel te maken. In: *Castellogica*, verkenningen, mededelingen van de Nederlandse kastelenstichting, deel I, 1986, blz. 235-244; N.L. van Dinther, Kasteelbouwers in Heeswijk, *Castellogica*, verkenningen, mededelingen van de Nederlandse kastelenstichting, deel III, 1996, blz. 193-198; Martien van Asseldonk, De Meierij ontrafeld. Plaatselijk bestuur, dorpsgrenzen en bestuurlijke indeling in de Meierij van 's-Hertogenbosch, circa 1200-1832. Stichting Zuidelijk Historisch Contact Tilburg. Tilburg, 2003, blz. 294-295; ARAB, algemene rekenkamer inv. nr. 45038 fol. 94vo

⁴⁷ OBNB I.1 nrs. 85, 101 en 173. De volledige tekst en transcriptie zijn als bijlagen opgenomen.

⁴⁸ J.F. Niermeyer, Het klooster Berne en de ontginning van de oostelijke Meierij omstreeks 1200. *Bernensia IX*, Heeswijk, 1964 blz. 113-128; van Dijk, 1970 blz. 3-38; G.M. van der Velden, O. Praem., Bernheze en de Abdij van Berne, *Brabants Heem*, 1980 blz. 119-134; van Dinther, 1986, blz. 235-244.

In de oorkonde van 1233, grotendeels een herhaling van de oorkonde van 1205, wordt gemeld: De hoeve van heer Amelrik van Heeswijk waarop ons huis gelegen is. De "uithof" gebouwd door abt Everard zal dezelfde zijn als "ons huis" gelegen op de hoeve van Amelrik.⁴⁹

Van deze mansus wordt, in de oorkonde van 1233, gezegd, dat er het recht aan verbonden was om zoveel gras te hooien in weiden nabij Loosbroek als een man normaal in twee dagen kan maaien. Hierbij wordt opgemerkt, dat deze weiden na verloop van tijd zijn veranderd in een bos (in die tijd een bos van beuken en eiken).⁵⁰

Volgens bomendeskundigen zal het aantal jaren waarop weiden op natuurlijke wijze veranderen in een volwassen bos van eiken en beuken, op de bodemgesteldheid zoals in het genoemde gebied aanwezig, gesteld mogen worden op ca. 30 jaar. Dit gegeven is mede van belang tot het komen op een globale datering wanneer de giften door Amelrik van Heeswijk maar zeker ook door Albert van Dinther gedaan zijn. Zij kunnen dan ook vóór 1168 geplaatst worden mogelijk vanaf ongeveer 1160 en zullen nader onderbouwd worden.

In de opsomming van 1233 wordt medegedeeld dat Albert van Dinther aan de kerk van Berne een hoeve gegeven had voor de zielerust van zijn vrouw Mechtildis. Daarover ontstond een geschil tussen de abdij en de mede-erfgenamen, namelijk die van Hedikhuizen. Het geschil werd zo bijgelegd door aan die erfgenamen een even groot stuk grond te geven, rechts van het aan de abdij gegeven perceel. Na verloop van tijd heeft de vierde abt, Everardus II (1184-1205), dit stuk land weer gekocht van heer Ywanus van Hogesvort (Gokesforde) voor 20 maalter gerst en al wat hij bezat in Bernhese behalve Loosbroek.

Ywanus van Gokesforde komt voor in een oorkonde van 1176 waarin hij een geschil met het kapittel van St. Jan te Utrecht regelt over de hof te Beusichem; in een oorkonde van 1195/1196 is hij getuige bij het vredesverdrag tussen de graaf van Gelre en Hendrik, hertog van Brabant en 22 januari 1200/1201 wederom in een verdrag tussen de graaf van Gelre en de hertog van Brabant.

Ywanus van Gokesforde en Hendrik II van Kuyc zijn gezien hun optreden generatiegenoten.

De hierboven genoemde transactie zal zeker geschied zijn ruim vóór 1205.⁵¹

Het Necrologium Bernense is in 1574 gereed gekomen en de daarin voorkomende namen volgen elkaar chronologisch op waaraan zeer oude dodenlijsten mede ten grondslag lagen met gegevens uit de twaalfde en dertiende eeuw.⁵²

Zo wordt op 9 juli als eerste genoemd: Commemoratio Aemelrici de Heeswijk (blz. 65); ook treffen we een aantal oude vermeldingen aan van ene Mechtildis. Op 14 augustus wordt als tweede vermeld Mechtildis, vóór Domini Hugonis secundi abbatis huius ecclesie, hij was de 2^e abt van 1168 tot 1176 zodat de vermelding van Mechtildis zal dateren van zeker vóór 1176 (blz. 65); op 31 augustus wordt als eerste vermeld: Commemoratio Mechtildis, dus zeker ook een oude vermelding (blz. 68); tenslotte wordt op 6 november als tweede genoemd Mechtildis direct vóór Wilmarus abt en bisschop van Brandenburg van ca. 1161 tot 1173 (blz. 87). Of in één van deze drie vermeldingen de echtgenote van Albert van Dinther gezocht mag worden valt niet te bewijzen doch gezien de schenking van de mansus ter nagedachtenis van haar is dat toch zeer aannemelijk. Gezien de ouderdom van de inschrijvingen is een overlijdensdatum rond 1170/1175 niet onwaarschijnlijk.

Albert van Dinther vinden we niet terug in het Necrologium of het moet de familiaris Albert zijn die op 6 februari herdacht wordt (blz. 24). Een familiaris is een huisgenoot die aan het kloosterleven participeert en allerlei huiselijke diensten bewijst. Het zou dan mogelijk zijn dat de plaats waar dit gebeurde de uithof Bernhese was.

Op 1 april (blz. 35) en 30 december (blz. 98) is sprake van een convers met de naam Albert. Een convers

⁴⁹ H van Rij, Het Stichtingskroniekje van de Abdij van Berne, Egmond en Berne, twee verhalende historische bronnen uit de Middeleeuwen. Uitgave Nederlands Historisch Genootschap VII, Waalre 1982, 's-Gravenhage, 1987. De eerste abt Everard heeft de abdij 34 jaar bestuurd toen hij in 1168 stierf, regels 228-229 en 288-290 van de kroniek.

⁵⁰ Van der Velden 1980, blz. 123

⁵¹ Muller, 1920, I nr. 485 (OBSU); Sloet, 1872-1876, nr. 387 en 397 (in de laatste oorkonde noemt Sloet hem Johannes).

⁵² G. Van der Velden, O. Praem., Het Necrologium van Arnold van Vessem uit 1574, Uitgave Abdij van Berne, Heeswijk, 1986, blz. 6.

is een lekenbroeder die veel materieel werk deed in huis en op de boerderijen.
Het blijft toch te betwijfelen of er inderdaad sprake is van een intrede, waarover later meer.

In het Allodium Bernense uit de eerste kwart van de 13e eeuw komt voor een "predium" d.w.z. een bezit of landgoed in volle eigendom in Veghel gegeven aan de kerk van Berne door Albertus en zijn vrouw.⁵³

De gebeurtenissen genoemd in de bovengenoemde oorkonden van ca. 1205 en 1233 bevatten een aantal schenkingen die in tijd gezien ruim voor die van 1196 te plaatsen zijn. In beide oorkonden is sprake van een gelijktijdig optreden van Albert van Dinther met Amelrik van Heeswijk terwijl in de oorkonde van 1196 Amelrik overleden zal zijn daar dan voorkomt Hubertus van Heeswijk. Het ziet er naar uit dat de genoemde schenkingen steeds op afzonderlijke tijdstippen zijn geschied waarbij de oorspronkelijke oorkonden of optekeningen, voor zover die al bestonden, mogelijk verloren zijn gegaan. Bijsterveld geeft de mogelijkheid aan van niet-oorkondelijke optekeningen van schenkingen, een "notitia" als een aantekening in een lijst van schenkingen in een "liber traditionum", of aan een optekening in een necrologium of een ander liturgisch boek.

Hij zegt hier verder over:

"Deze manieren van vastlegging van goederentransacties voor het nageslacht waren, naast die in "authentieke" (zegel)oorkonden, tot ver in de twaalfde eeuw een verschijnsel dat vaker voorkwam dan uit de overgeleverde oorkondenverzamelingen en cartularia, laat staan uit moderne oorkondenboeken, valt op te maken. Voor de tijdgenoten bezat de optekening van transacties, in niet-authentieke vorm, zelfs die in kloosterkronieken en liturgische boeken, niettemin een zekere bewijskracht. Na de "overwinning" van de zegeloorkonde in de dertiende eeuw zijn veel van deze niet-authentieke optekeningen verloren gegaan omdat ze niet langer als rechtsgeldig werden beschouwd." ⁵⁴

Het ligt voor de hand dat de abdij van Berne behoefte had in de jaren 1205 en 1233 zijn rechten verkregen bij schenkingen op een veel vroeger tijdstip nog eens oorkondelijk vastgelegd te krijgen opdat daarover geen misverstanden konden ontstaan in een tijd waar de hertog van Brabant Hendrik I zijn machtsgebied in dit gedeelte van Brabant uitbreidde en afrondde. In Albert van Kuyc vonden zij een gezaghebbende medestander hieraan mee te werken, zonder dat sprake is van enige aanwezigheid van Amelrik van Heeswijk en Albert van Dinther, zodat gevoegelijk aangenomen mag worden dat beiden dan overleden zijn.⁵⁵

Rest nog de derde oorkonde van 1196. Hierin verklaart Albert van Dinther overgedragen te hebben "zichzelf en alles wat ik in de nabijheid van de hof Bernheze bezit". Het werkwoord staat in de verleden tijd, waaruit opgemaakt kan worden dat ook deze schenking eerder heeft plaats gevonden. Reden om nu, omdat het leengoederen betreft, de formele goedkeuring van de leenheer Hendrik van Kuyc die op zijn beurt weer leenman van de hertog was te bevestigen. En daar dan de hertog ook nog een belangrijke schenking doet bezegelt hij en niet Hendrik van Kuyc of Albert van Dinther de oorkonde.

Over de uitdrukking "tradidi meipsum ecclesie sancte Marie in Berna" of wel dat hij zichzelf opdragen heeft aan de abdij Berne zijn niet alle meningen éénduidig.

Andere voorbeelden:

Uit 1168 is een oorkonde bekend waarin Hendrik ridder uit Kuik na het oplossen van een geschil met Godfried, bisschop van Utrecht "zichzelf" en zijn goederen heeft geschonken aan de kerk van Mariënweerd.⁵⁶

Tussen 1026 en 1044 schenkt de edelvrouw Berta, bij haar huwelijk met de klerk Gezo, zich zelve en haar nakomelingschap aan de St. Maartenskerk te Utrecht.⁵⁷

⁵³ OBNB I.1 nr. 133. Ik zie hierin niet de mansus die Albert van Dinther aan de abdij van Berne schonk voor het zielenheil van zijn vrouw Mechtildis, immers zij was toen overleden terwijl hier van een schenking van twee nog in leven zijnde personen sprake is. Het zou kunnen zijn dat hier sprake is van Albert een mogelijke kleinzoon.

⁵⁴ A.J.A. Bijsterveld, Dusella villa Taxandrie. Noordbrabants Historisch Jaarboek, nr. 13 Stichting BRG, 1996, blz. 178-179.

⁵⁵ Zie OBNB voor de diplomatische samenhang en datering van de oorkonden.

Voor de territoria van de Brabantse hertogen in deze tijd zie: P. Avonds; Brabant en Limburg 1100-1403, Algemene Geschiedenis der Nederlanden deel 2, 1982, blz. 457-460.

⁵⁶ OBHZ ed. Koch I 1970, nr. 162 blz. 310, zie ook het commentaar op deze oorkonde door Coldewey, 1981, in zijn boek, blz. 31.

⁵⁷ OBSU deel I nr. 184, blz. 173-174, het zou gaan om een vervalsing.

Uit voorgaande twee voorbeelden blijkt dat het "zichzelf schenken" niet per definitie daadwerkelijk een intrede in een kloostergemeenschap of dergelijke betekent. In de middeleeuwen werd wanneer het einde van het leven naderde op het sterfbed "ceremonieel" het kloostergewaad aangedaan en trad men op deze wijze in. In de literatuur zijn daarvan voorbeelden te vinden.⁵⁸

Vastgesteld mag worden dat de dateringen van voorgaande oorkonden niet aan twijfel onderhevig zijn maar dat echter de beschreven handelingen op verschillende vroegere tijdstippen zijn gedaan hetgeen consequenties heeft voor de tijd waarin de genoemde personen hebben geleefd.

Schenkeningen werden in die tijd niet zomaar gedaan en aan de hand van een goede uitleg over dit onderwerp wordt onderstaand hier nader op ingegaan.⁵⁹

Het doen van schenkingen aan geestelijke instellingen in de Middeleeuwen is ingegeven door een uitwisseling van de gedachte weergegeven in het adagium ontleend uit het Romeinse recht "do ut des" ofwel "ik geef, opdat jij geeft". Tegenover het doen van de schenking stond een wederdienst van de ontvanger van de schenking. Een voorbeeld is bovenstaand weergegeven in de schenking van Albert van Dinther van een "mansus" om daar tegenover terug te ontvangen dat voor het zieleheil van zijn echtgenote Mechtildis gebeden zal worden. Zijn andere giften hebben zeker ook ten doel gehad het verlangen naar zaligheid of redding te verkrijgen terwijl de immateriële aspecten van de sociale, ideologische en religieuze bedoeling van de schenking hem een zekere status verschafte.

Grondeigendom vertegenwoordigt dikwijls de continuïteit van de groepering die het bezit. In de Middeleeuwen is deze groepering bijvoorbeeld een aristocratische groep van verwanten, die niet alleen hun identiteit associëren met land, maar ook hun naam ontleen aan dit land of aan de versterking die daarop gebouwd is. Zelfs in de situatie waarbij individuele leden hun eigen land bezaten, bleef dat grondbezit in zekere mate eigendom van de gemeenschappelijke familie. Indien een lid van de groepering een stuk grondbezit schonk aan een klooster, dan moest de rest van de groepering (of op z'n minst een gedeelte daarvan) toestemming verlenen.

Maar zelfs na de eigendomsoverdracht bleven oude familierechten rusten op het land. Bij de schenking van Albert van Dinther zien we dat die van Hedikhuizen bezwaar maakten en dat de abt van Berne uiteindelijk met Ywaen van Gokesford tot overeenstemming kwam.

De in de oorkonden genoemde personen verdienen vervolgens de aandacht.

De oorkonders de heren van Kuyc treden naar het zich laat aanzien steeds op ten behoeve van de abdij van Berne. Enerzijds zijn zij in de oorkonde van 1196 leenheer van Albert van Dinther en op hun beurt anderzijds leenman van de hertog van Brabant. Bij de overdracht aan abt Everardus treden ze namens de voorgaanden, naar het zich laat aanzien, als voogden van de abdij op. Is deze aangenomen voogdij onwaarschijnlijk te noemen? Zij hadden als geslacht van Kuyc toch hun eigen abdij in de abdij van Mariënweerd bij Beesd. Deze abdij is in 1129 gesticht door Alveradis echtgenote van Hendrik I van Kuyc samen met haar zonen Godfried en Herman. Tot in de veertiende eeuw heeft de familie van Kuyc de abdij Mariënweerd met vele schenkingen begunstigd. De stichtingsoorkonde is uitgegaan van Andreas (van Kuyc), bisschop van Utrecht. Dezelfde bisschop is betrokken bij de stichtingsoorkonde van 1134 door Focoldus van Berne van de abdij van Berne bij Nederhemert. De eerste abt Everard en kloosterlingen werden geleverd door de abdij van Mariënweerd zodat de verbanden tussen de familie van Kuyc en de abdij van Berne aangetoond zijn. Hiërarchisch gezien is de abdij van Berne een dochter van de abdij van Mariënweerd. Ook Niermeyer is van mening dat Hendrik van Kuyc en zijn zoon Albert in 1196 als voogden mede de overdracht aanvaardden.⁶⁰

In 1231 of 1232 schonk de hertog van Brabant Hendrik I het patronaat van de kerken van Orthen en 's-Hertogenbosch met zijn hof en met het recht van visvangst en het weiden van vee aan de abdij van Berne, die hij tevens onder zijn bescherming nam. De voogdij over de abdij van Berne, in de plaats van de heren van Kuyc, was door dit beschermheerschap een feit geworden.

⁵⁸ o.a. Georges Duby, Willem de Maarschalk of de beste ridder ter wereld, 1145-1219. Elsevier Amsterdam/Brussel, 1986, blz. 8-19.

⁵⁹ Zie hiervoor: Arnoud-Jan Bijsterveld, Gift Exchange, landed property and eternity. The foundation and endowment of the Premonstratensian priory of Postel. (1128/1138-1179). Land and Ancestors Cultural dynamics in the Urnfield period and the Middle Ages in the Southern Netherlands. Ed. F. Theuvs en N. Roymans. University Press, Amsterdam, 1999, blz. 309-348.

⁶⁰ Coldewij, 1981, blz. 22-25; van Rij, 1987, blz. 127; Niermeyer, 1964, blz. 116.

Een bevestiging van dit feit is te vinden in een oorkonde van 16 april 1306 waar hertog Jan (II) van Brabant oorkondt "dat de advocatie of bescherming van het klooster van Berne en van zijn leden aan hem, zijn voorgangers en opvolgers aanbevolen is door keizer Frederik (II) van het Roomse Rijk en door zijn opvolger Willem (II), Rooms koning".

Frederik II, de kleinzoon van keizer Frederik Barbarossa, is geboren in 1194 en overleden in 1250 en Rooms Koning Willem (II) graaf van Holland is geboren in 1227 en sneuvelde in 1256 bij Hoogwoud. De tijdstippen waarop zij voorkwamen past in de datering van 1231/1232 zoals boven omschreven.⁶¹ Het zal deze oorkonde zijn geweest die het opnieuw vastleggen van alle vroegere schenkingen door Albert van Dinther en anderen aan de abdij Berne gedaan, in ca. 1233 wenselijk maakte en dat mede een verklaring geeft aan het bijzondere karakter van de inhoud van deze oorkonde opgemaakt door Albert heer van Kuyc.

Of deze oorkonde van kort vóór 1233 nu na of kort vóór die van 1231/1232 geplaatst moet worden is niet duidelijk. Maar daar van Kuyc voordien optrad als voogd van de abdij van Berne doet mij vermoeden dat de opstelling nog in zijn hoedanigheid van voogd dus kort vóór 1231/1232 heeft plaatsgevonden.

Als eerste wordt de oorkonde van ca. 1205 besproken, deze begint als volgt:

Ik Albert van Kuyc aan alle Christenmensen nu en hiernamaals te allen tijde.

Daar de daden der vaderen die ons voorgingen niet steeds bewaard blijven in het geheugen van het nageslacht, hebben wij het nodig geacht datgene te doen beschrijven in meer nauwkeurige ambtelijke stijl wat gedaan is op ingeving van de heilige vroomheid, omdat het goed is dit aan te bevelen aan een voortdurend waakzaam gedenken.

Vervolgens volgt een opsomming van de schenkingen van Albert van Dinther en Amelrik van Heeswijk. De oorkonde sluit met:

Wij willen nu dat wat wij hiervoor beschreven hebben gewaarborgd en ongeschonden blijft, waarom wij genoemde schenkingen een betrouwbaar getuigenis geven door ze met onze brief en het aanhechten van ons zegel te bekrachtigen.

Wie echter zou trachten door heiligschennende stoutmoedigheid deze (regeling) te verstoren of te schenden, zal onderworpen zijn aan het goddelijk oordeel en bestraffing van onze kant tot er een waardige en volledige genoegdoening gegeven is.⁶²

Het valt op dat de oorkonder zijn zegel aankondigt maar dat de oorkonde het zegel draagt van zijn vader Henrick van Kuyc. Dit gegeven kan naar mijn inzicht twee redenen hebben. Ten eerste de vader was uitdrukkelijk de getuige van de in de oorkonde genoemde schenkingen en bevestigt dit met zijn zegel. Of ten tweede de vader is overleden, wat zou blijken uit de aanhef van de oorkonde waar gesproken wordt over de vaderen die ons voorgingen en waarbij Albert het zegel van zijn vader gebruikt bij gebrek op dat moment van een eigen zegel, dat nog gesneden moet worden.

De termijn waarop aanspraken op schenkingen aan kerkelijke instellingen kwamen te vervallen lag volgens het middeleeuws canoniekrecht op 40 jaar.

Gerekend vanaf ca. 1205 komen we dan met deze termijn in gedachten uit op ca. 1165 voor de datum waarop deze schenkingen zouden hebben plaats gevonden.

Aangenomen is dat abt Everard, overleden 14 september 1168, als eerste abt van Berne een uithof te Bernheze heeft gesticht, zodat de datering lijkt te kloppen. Hendrick van Kuyc geboren ca. 1130 en vermeld in de periode 1157-1204 zal dus getuige zijn geweest van deze schenkingen als voogd van de abdij van Berne. Het voorgaande geeft een mogelijkheid aan waarom de oorkonde in ca. 1205 tot stand is gekomen.

In de oorkonde van 1196 komen te Oirschot o.a. als getuigen voor direct na de heren van Kuyc: Dirck van Herlaer, Hubertus van Heeswijk en Willem graaf van Megen. In enkelen van deze getuigen mogen we verwanten vermoeden die door hun aanwezigheid hun toestemming gaven een deze overdracht, een zogenaamde "laudatio parentum".⁶³

⁶¹ Van Asseldonk, 2003, blz.297; OBNB I.1 nr. 159, blz. 235 regel 31-32 "Et ut servitium eorum sanctum crescat in Domino et pax augeatur, in defensione mea eos suscepi et tuitionem posterorum meorum promisi". H van Bavel, regestenboek van het archief van de abdij van Berne 1134-1400, Heeswijk 1984, regestnr. 122. De mededeling van Dekkers, 1995, blz. 31-32, dat hertog in 1305 de voogdij van de abdij van Berne verwierf is dus niet juist, zie zijn artikel.

⁶² Vertaling M.H.M. Spierings.

⁶³ Godfried Croenen, Familie en macht, de familie Berthout en de Brabantse adel. Universitaire Pers, Leuven, 2003, blz. 23 en 217-218.

Over Dirck van Herlaer wordt later bij de volgende generaties gesproken. In Hubertus van Heeswijk zien wij een familielid, in een volgende generatie, van Amelrik van Heeswijk die samen met Dirck graaf van Megen, wellicht de vader van Willem graaf van Megen, verwanten zijn van Albert van Dinther. Deze verwantschap blijkt m.i. uit de oorkonde van ca. 1233 waarop nu nader ingegaan zal worden.

Het land dat Holt genoemd wordt en gelegen is tussen de Alderiksakker en de Diepenpoel werd voor de helft geschonken door Albert van Dinther, Amelrik van Heeswijk schonk een kwart en Dirck, graaf van Megen, schonk eveneens een kwart. Het zal toch wel zo geweest zijn dat deze schenkingen gelijktijdig gedaan zijn en derhalve alle genoemde personen van dezelfde generatie zijn. Gesteld is dat de schenkingen op een veel vroeger tijdstip zijn verricht dan 1233 en dat bovenstaand uiteengezet de datering op ca. 1160-1170 uitkomt. Het ziet er naar uit dat het bezit van het land Holt eens een bezit is geweest in één hand en wel bij een gemeenschappelijke voorouder die wellicht ca. drie generaties eerder is gelegen. Bij een generatieduur van ca. 25-30 jaar komen we uit op ca. 1080.

In de oorkonde van ca. 1205 wordt gezegd dat aan de beide curiae die Albert van Dinther en Amelrik van Heeswijk aan de abdij schonken "dimidia potestas" betreffende goederen in Ammerzoden verbonden waren. Dimidia potestas betekent de helft van het recht op het gebruik van een deel van de gemene grond.

Ook dit bezit gaat naar mijn mening terug op oorspronkelijk bezit in één hand. Zoals uiteengezet komen we dan vervolgens wederom uit op ca. 1080.⁶⁴

Het bezit te Ammerzoden zal in de tijd dat het geschonken werd vermoedelijk gelegen hebben ten zuiden van de rivier de Maas. De vele veranderingen in de loop der tijd van de bedding van de Maas zijn bekend. Het feit dat in latere tijd in het archief van de abdij van Berne geen sporen meer zijn te vinden van dit bezit zou verklaart kunnen worden door het teloor gaan door overstromingen. Ammerzoden lag in de genoemde tijd dan tussen Hedikhuizen en het huidige Bokhoven in.⁶⁵

Zijn er nu kandidaten te vinden die we in de periode van ca. 1080 kunnen lokaliseren om in aanmerking te komen als voorouders van genoemde schenkers?

In de bekende schenkingsoorkonde van het landgoed Orthen door gravin Adelheid komen als getuigen voor o.a. Winimaris en zijn broer Adelardus zonen van Adalardus alsmede Albertus van Heeswijk en zijn broer Dirck.⁶⁶

Deze oorkonde wordt ruim gedateerd tussen 1076 en 1085, zodat de genoemde personen passen in het genoemde jaar van ca. 1080.

Bij de geslachten Van Heeswijk en Van Dinther komen de voornamen Albert en Dirck voor terwijl bij het geslacht van Megen de naam Alardus en Dirck prominent zijn.

De zegelafbeeldingen uit latere tijd van de geslachten Van Megen, Van Heeswijk en Van Dinther blijken verschillend te zijn. Van Megen zegelt met een effen schild met een effen schildhoofd dwars doorsneden, Van Heeswijk met een dubbel gekanteelde dwarsbalk en Van Dinther met 3 vierbladen 2 : 1. - zie afbeeldingen van de tot nu toe oudst bekende zegels.

De naam Alard is een naam die voorkomt in het geslacht van de graven van Megen. Daar uit de oorkonden van Albert van Dinther uit o.a. 1196 e.v. blijkt van een mogelijke verwantschap met de graven van Megen, is het niet onaannemelijk te veronderstellen dat een vroege Van Dinther gehuwd is met een dochter van Megen. De in de oorkonde van 1196 optredende getuige is Willem graaf van Megen die mogelijk een kleinzoon is van de ca. 1173 genoemde Alardus van Megen één van de drie zonen van Gisela dochter van Berta van Blaarthem en mogelijk Dirck van Uytewijck. Daar de handelingen genoemd in ca. 1173 wellicht van een vroegere datum zijn, kan de in 1145 optredende Alardus van Megen identiek zijn met die genoemd in 1173. Zoals hiervoor uiteengezet zou de vader van Willem een Dirck, graaf van Megen, kunnen zijn geweest.

Ook een mogelijke Van Heeswijk kan gehuwd zijn met een dochter Van Megen. In beide geslachten Van Dinther en Van Heeswijk vindt men later de naam Dirck terug. In een latere jongere tak van de Van Dintners treft men aan Alart Spierinc van Heeswijk. (zie verder aldaar)⁶⁷

⁶⁴ Zie voor een ander voorbeeld: Bijsterveld, 1999, blz. 324-326.

⁶⁵ Litt.: E.C. van der Borch tot Verwolde-Swelme, Hewt kasteel en iets over zijn bewoners, Ammersoyen. Bijdrage tot de geschiedenis van het kasteel, de heerlijkheid en de heren van Ammersoyen, Stichting vrienden der Geldersche kastelen. De Walburg Pers, Zutphen, 1986, blz.15; Jos van der Vaart, Het Bossche stadgebied. Boschboom Bladeren 25, augustus 1980.

⁶⁶ OBNB I.1 nr. 32, blz. 53, van Asseldonk, De Meierij etc. blz. 299, noot 1.

⁶⁷ OBSU I nr. 388; de drie zonen zijn naast de genoemde Alardus, Dirck en Rogier Scademulen, OBNB I.1 nr. 69 van 1173. In een aantal artikelen wordt nader ingegaan op de genoemde Bertha van Blaarthem en haar nageslacht zie: T. Klaversma, De geslachten van Altena en Horne tot ca. 1300 PSHAL, 1978, blz. 7 e.v. en, 1969

Van belang is uiteraard ook de vermelding op 31 maart 1139 van de bevestiging door Paus Innocentius II van de schenkingen gedaan aan de St. Servaaskerk te Maastricht van o.a. de kerken van Megen, Oyen, Appeltern en Dinther.⁶⁸

De verwantschap tussen de drie geslachten zal dus mogelijk gelopen zijn via de dochters, die echter bij gebrek aan authentieke eigentijdse bronnen niet nader bewijsbaar is.

De schenkingen gedaan door Albert van Dinther betrof niet alles wat hij bezat. Slechts de helft van Loosbroek werd geschonken. Het is echter niet duidelijk of hij de andere helft zelf behield of dat een ander daar de eigendom van bezat. Zeker is dat, zoals blijkt uit de oorkonde van 1233, hij bezat: Een hoeve ten cijs gegeven voor een halve mark per jaar aan een zekere Wouter van Bernehese, die hoeve had twee dagmaten (een recht om gras te maaien) in de beemden bij Loosbroek. Een andere hoeve is ten cijs uitgegeven voor één fertoen (een kleine zilveren munt) en die hoeve had eveneens twee dagmaten in de beemden bij Loosbroek. Een zekere ridder, Heidenreik van Macharen had een hoeve te leen en die hoeve had één dagmaat in die beemden. Deze goederen zullen vermeld zijn omdat zij met de beemden van Loosbroek een recht gemeen hadden. Over de andere goederen worden we in de drie oorkonden niet verder geïnformeerd, maar deze zullen er zeker geweest zijn. Uit de oorkonde van 1196 blijkt dat hij eigen (allodiaal) goed in Medele (Meel gelegen in de provincie Gelderland, gemeente Echteld) ter compensatie in leen opgedragen heeft aan Hendrik van Kuyc. In meer genoemde oorkonde van gravin Adelheid (1076-1085) wordt onder de getuigen genoemd een Gijsbert van Medele. Uit het bezit te Ammerzoden en Medele en het optreden van die van Hedikhuizen blijkt de connectie met het Midden-Nederlands rivierengebied.

Hij is getrouwd tussen 1165 en 1170 met **Mechtildis [van Hedikhuizen]**, overleden voor 1175, mogelijk een dochter van *[Jan van Hedikhuizen]* en *[Oda van Aelborch]*.

Bij de schenking van de mansus ter nagedachtenis aan Mechtildis wordt melding gemaakt van een later bezwaar van die Van Hedikhuizen. Het kan betekenen dat zij uit het geslacht van Hedikhuizen stamt. In het meer genoemde Necrologium van de abdij van Berne komen voor: Op 13 maart. Commemoratio Ode uxoris Johannis de Hedichhuysen que dedit nobis 3 solidos annuatim ad pitantiam. Hier is sprake van een echtpaar die de abdij 3 schellingen jaarlijks gegeven heeft voor een extra te besteden aanvulling aan spijs en drank op de normale portie van de maaltijden. Het betreft de eerste inschrijving op die dag en kan dus van hoge ouderdom zijn. Op 12 april wordt als tweede na de stichter van de abdij, Folcondis, melding gemaakt van een Ode van Aelborch die een mantel aan de abdij heeft gegeven. Ook deze vermelding is zeker van hoge ouderdom. Over of hier sprake is van de ouders van Mechtildis is uiteraard geen enkele nadere zekerheid te verkrijgen. Vooralsnog zijn mij geen andere mededelingen over dit echtpaar uit archiefmateriaal of literatuur bekend.

blz. 10-11; J.Th.M. Melssen, Een verdwenen parochie..of hoe Eindhoven een Keulse bisschop van haar grondgebied bande, Brabants Heem,1983, blz. 17. Zie ook de genealogie van de graven van Megen op www.nicovandinther.nl. In de tweede zoon van Gisela dochter van Bertha van Blaarthem werd een Dirck van Altena gezien, deze mening is inmiddels herzien; zie G.J.J. Wimersma Greidanus, Kwartieren Greidanus-Jaeger in stamreeksen. Werken uitgegeven door het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht-en Wapenkunde XII met aanvullingen, 1994, II blz. 1174. Er openen zich dus perspectieven voor een hernieuwde identificatie van deze Dirck.

⁶⁸ OBNB I.1 nr. 42; Verkooren, 1961 nr. 11; Joachim Deeters, Servatiusstift und Stadt Maastricht, Untersuchungen zu Entstehung und Verfassung. Ludwig Rörscheid Verlag, Bonn, 1970 blz. 125, 126 en 128.

Bijlagen:

1

1196 (tussen 13 mei en 4 juni)

Albert van Dinther draagt zichzelf en alles wat hij in de nabijheid van de curia Bernheze bezit op aan de Abdij Berne; en daar hij deze goederen in leen hield van de heer Hendrik van Kuyc en deze weer van de hertog van Brabant, draagt hij in plaats daarvan zijn allodium onder Meel aan Hendrik van Kuyc op. In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Albertus de Dinthere tradidi meipsum ecclesie sancte Marie in Berna et quicquid habere visus sum in vicinia curie que vocatur Bernehesse universas possessiones agrorum meorum et dimidietatem paludis que vocatur Loesbruch cum libera potestate communis usus in aquis et pascuis et silvis in Hesewich.

Et quia haec a domino Henrico de Kuc feodaliter tenebam, ipse autem a Duce Louaniensi, et transferre in alienam potestatem per meipsum legitime non poteram, allodium meum in Medele loco memorati feodi domno Henrico confirmavi. Quod in usum ducis suscipiens, proprietatem ejus duci legaliter assignavit in die sancti Seruatii apud villam que vocatur Orscot. Dux vero jus sue proprietatis, quod in meo feodo apud Bernheze habebat, ecclesie Bernensi condonavit et zalam ejus in eodem loco et die domnus Henricus de manu ducis ad usum ecclesie suscepit in presentia honorabilium virorum istorum: domni Alberti filii domni Henrici, Theoderici de Herlar, Huberti de Hesewich, Wilhelmi comitis de Megen, Anselmi de Welde, Walteri Bac, Henrici sculteti. Ubi autem predicta bona in Bernehesse domnus Henricus et filius suus ad usum ecclesie una cum manu abbatis Eurardi apud castrum Herpen susceperunt, hi sunt testes qui presentes fuerunt:

Henricus de Batenburh consobrinus domni Henrici, Walterus Alf, Marsilius de Loen, Wilhelmus Appelgrau, Egeno de Har et filius suus Robertus, Henricus Spigel, Helias.

Gesta sunt autem hec anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo nonagesimo sexto, imperatore Henrico, episcopo Leodiensi Alberto, Trajectensie autem Balduino, duce Brabantie Henrico.

In de naam van de Heilige Drieenheid:

Ik Albert van Dinther heb mijzelf en al wat men weet dat ik bezit in de buurt van de hof die Bernehesse genoemd wordt aan de kerk van de Heilige Maagd in Berne overgegeven, (namelijk) al mijn bezit in akkers en de helft van het broek (moeras) genaamd Loesbruch (Loosbroek) met daarbij de vrije zeggenschap in het gemeenschappelijk gebruik van water, weiland en bos in Heeswijk.

En daar ik dit goed te leen houd van Heer Hendrik van Kuyc en deze van de Hertog van Leuven, en ik deze goederen daarom uit vrije wil niet wettig kan vervreemden, heb ik mijn eigen vrije goed in Medele in plaats van gemeld leen voor Heer Hendrick opgedragen.

En deze dit ten gebruike van de Hertog aanvaardend, heeft het bezit daarvan de Hertog wettelijk toegezegd op Servaasdag (=13 mei) bij de plaats genaamd Oirschot.

Zijnerzijds heeft de Hertog zijn eigendomsrecht dat hij bezat in mijn leengoed bij Bernehesse geschonken aan de kerk van Berne, en de zaal van dien hof aldaar. In dezelfde plaats en op dezelfde dag heeft Heer Hendrick uit handen van de Hertog ten behoeve van de kerk aanvaard, in het bijzijn van de navolgende edelachtbare mannen:

Heer Albert, zoon van Heer Hendrick, Dirck van Herlaer, Hubert van Heeswijk, Willem graaf van Megen, Anselm van Welde, Wouter Bac, Hendrick de schout.

En ter plaatse waar Heer Hendrick en zijn voornoemd goed in Bernehesse hebben aanvaard ten behoeve van de kerk, in handen van abt Everard, (namelijk) bij het kasteel van Herpen, zijn de volgende als getuigen aanwezig geweest:

Hendrick van Batenburg, volle neef (van moederszijde) van Heer Hendrick, Wouter Alf, Marselis van Loen, Willem Appelgrave, Egge van Haren en zijn zoon Robbert, Hendrick Spigel, Elyas.

Gedaan in het jaar sedert de geboorte Ons Heren 1196 ten tijde dat Hendrick keizer was, Albert bisschop van Luik, Boudewijn van Utrecht, en Hendrick hertog van Brabant.

(vertaling mevr. Dr. M.H.M. Spierings).

Bron:

BHIC, Abdij-archief Berne nr. I E2, toegang 2092, Regest, met uithangend zegel van hertog Hendrik I van Brabant met tegenzegel.

Gedrukt in: Het klooster Berne en de ontginning van de oostelijke Meierij omstreeks 1200, door J.F. Niermeyer, Ceres en Clio etc., Wageningen 1964.

OB NB I,1 nr. 85.

In nomine scē & indiuidue trinitatis ego Albert² de dimchere
tradidi meipsum ecclie scē marie inberna. & q̄cqd̄ habē usūs
sū. in uicinia curie que uocat^r bernehese. unūq̄ possessiones
agroy meoy & dimidietatē paludis que uocat^r loelbruch cū
libā potestate cōmunis usūs in aq̄s & pascuis & siluis ī hefe
wich. Et q̄a hec a dño henrico de huc feodalit^r tenebā ipse
aū a duce louanensi. & tñsterre ī alienā potestate p meipsum
legitime n̄ poterā. allodiū meū ī medele loco memorati feo
di dono henrico confirmari. qd̄ ī usū ducis suscipiens. p̄petatē
ei duci legalit^r assignauit. ī die scī seruati apd̄ uilla que uo
cat^r orscot. dux u^o usū suū p̄petatū qd̄ ī meo feodo apd̄ ber
nehese habebat ecclie bernenli condonauit. & alā ei ī eode
loco & die don^r henric² de manu ducis ad usū ecclie susce
pit. ī p̄sentia honorabiliū uirōy istoy domi Alberti filij
domi henrici Theoderici de herlar. huberti de heseuich.
Wilhelmi comitis de megen. Anselmi de welde. Walteri bac.
henrici sculteti. Vbi aū p̄dicta bona in bernehese don^r hen
ric² & fili² suū ad usū ecclie una cū manu alon^r euardi apd̄ cas
trū herpen suscepit hī s̄ testes q̄ p̄sentes fuerūt. henric² de
batenburgh consob^r domi henrici. Walter² al^r oarsili² de
loen. Wilhelm² appelgna. & gonode her² fili² suū Rob².
henric² spigel. helias. Gesta s̄ aū hec anno ab incarnatione do
mini. millesimo centesimo nonagesimo vi. impatore henri
co. episcopo leodiensi. Alberto. Traiectensi aū baldouino.
duce brābācie henrico.

ca. 1205

Albert van Kuyc beoorkondt de schenkingen van twee allodiale curiae door Albert van Dinther en Amelrik van Heeswijk aan de abdij Berne gedaan, en bevestigt de abdij in de rechten op de gemene gronden die aan deze curiae verbonden waren.

In nomine sancte et individue Trinitatis, amen. Ego Albertus de Kuc omnibus Christi fidelibus tam posteris quam presentibus in perpetuum.

Cum facta patrum precedentium non semper tangant memoriam posterorum, neccessarium duximus ea diligentioris stili officio describi que sancte devotionis intuitu consummata vigili memorie perpetuo expedit commendari.

Hinc est quod ea que devoto inchoata principio dinoscimus, idoneo fine terminare satagimus, scilicet quod quidam libere conditionis miles nomine Albertus de Dinthere quandam curiam in suo allodio apud Bernese possedit, in cuius possessionem hereditario iure successit. Dicta autem curia hoc iuris in silva Dinthere hucusque et nunc optinet et optinuit quod eius incole et ligna ardenda et ligna edificiis in eodem allodio construendis apta pro suo placito ad plenum libere possunt educere, porcos itaque domesticos in prelibata silva sine decima nutrire, communibus pascuis pratorum et rivorum cum suis coheredibus participare, nec super his domini de Kuc vel alicuius sui coheredis prohibitionem vel gravamen formidare.

Alter itaque eiusdem conditiones miles Amelricus de Heswic apud Bernese curiam aliam in suo allodio eodem iure quo et predictus miles possedit, que curia prenominate curie ius in omnibus et per omnia a primo fundamento hactenus quiete obtinuit.

Horem militum uterque utramque curiam conventui beate virginis Marie in Berne integre et irrevocabiler patris mei Henrici consensu annuente, contulit. Conventui quoque predicto de bonis de Ambershoye collata est dimidia potestas qua quelibet curia pollet.

Contulit etiam dicto monasterio nominatus Albertus de Dinthere medietatem de Losebruc, tam in arboriferis quam in planis.

Nos autem dictis elemosinarum largitionibus nunc nostri scripti et sigilli munimento fidele testimonium adhibentes, ea que prelibavimus rata et inconvulsa volumus permanere.

Qui autem sacrilego ausu hec turbare vel violare attemptaverit, divine sentencie et nostre animadversioni usque ad condignam et plenariam satisfactionem subiacebit.

In de naam van de Heilige Drieëenheid, Amen.

Ik Albert van Kuyc aan alle Christenmensen nu en hiernamaals ten allen tijde:

Daar de daden der vaderen die ons voorgingen niet steeds bewaard blijven in het geheugen van het nageslacht, hebben wij het nodig geacht datgene te doen beschrijven in meer nauwkeurige ambtelijke stijl wat gedaan is op ingeving van de heilige vroomheid, omdat het goed is dit aan te bevelen aan een voortdurend waakzaam gedenken. Hier is het dat wij, dat wat wij weten, dat uit vrome bedoeling begonnen is tot een passend einde te brengen, namelijk: dat een ridder van vrije geboorte Albert van Dinther een hof (curia) bezat, gelegen in zijn eigen vrije goed bij Bernhese, in welks bezit hij krachtens erfrecht was opgevolgd. Aan gezegde hof nu, komt en kwam het recht in het bos van Dinther toe, dat de bewoners het hout voor hun huisbrand en hout geschikt voor de bouw van de huizen die zij op dat vrij eigen goed opzetten in voldoende mate en vrij konden halen, en dat zij hun huisvarkens in het voorbeschreven bos zonder tiende, hun voedsel konden doen zoeken, en in de gemene weiden, beemden en boorden, met hun mede-geërfdn delen, en dat zij hiervoor geen hinder of bezwaar van de Heer van Kuyc of van een van hun mede-geërfdn behoeften te vrezen.

Een ander ridder van gelijke geboorte Amelrik van Heeswijk, heeft bij Bernhese een andere hof op zijn eigen vrije grond met gelijk recht als de voorgenoemde ridder, welke hof met de voorgenoemde hof tot dusver het recht in alles en allerwege vanaf het eerste begin rustig heeft verkregen.

Beide ridders hebben ieder hun hof aan het klooster van de Heilige Maagd in Berne geheel en onwederroepelijk overgedragen met toestemming van mijn vader Henrick.

Aan bovengenoemd klooster is de halve zeggenschap van het goed van Ambersoye (=Ammerzoden) opgedragen, die elke hof beloofd had. Ook heeft de genoemde Albert van Dinther aan gezegd klooster de helft van Loesebruc (=Loosbroek) zowel in bos als in veld opgedragen.

Wij willen nu dat wat wij hiervoor beschreven hebben gewaarborgd en ongeschonden blijft, waarom wij genoemde schenkingen een betrouwbaar getuigenis geven door ze met onze brief en het aanhechten van ons zegel te bekrachtigen.

Wie echter zou trachten door heiligschennende stoutmoedigheid deze (regeling) te verstoren of te schenden, zal onderworpen zijn aan het goddelijk oordeel en bestraffing van onze kant tot er een

waardige en volledige genoegdoening gegeven is.

(vertaling mevr. Dr. M.H.M. Spierings).

Bron:

BHIC: Abdij-archief Berne nr. I E5, toegang 2092, Regest 12, met uithangend zegel van Henrick van Kuyc.

Gedrukt in: Het klooster Berne en de ontginning van de oostelijke Meierij omstreeks 1200, door J.F. Niermeyer, Ceres en Clio etc. Wageningen 1964.

OBNB,,1 nr. 101

IN NOMINE SANCTI ET IN DIVINA TRINITATE AMEN. Ego albertus de kuc.
 omnibus xpi fidelibus tam posteris quā presentibus in perpetuum.
 Cum facta patrum precedentium non semper tangerent memoria posterorum
 necessarium duximus. ea diligentius huius officio describi que secus deuoti
 omni incuti consummata. in huius memorie perpetuo expedire commendari.
 Hinc est quod ea que deuoto inchoata principio dinoscimus idoneo
 fine terminare satagimus. scilicet quod quidam libere conditionis miles.
 nomine albertus de dincere. quandā curiā in suo allodio apud bueſe
 possedit. in cuius possessione hereditario iure successit. dicta autē curia.
 hoc iuris in filia dincere hucusque. & nunc optinet & optinuit. q. eius iocle
 & ligna ardenſia & ligna edificia. in eodem allodio construendis apta. p. suo
 placito ad plenum libere possunt educere porcos itaq. domesticos. in p. libata
 filia sine decima uicere. omnibus pascuis pratorum & riuorum cum suis cohe
 redibus participare. nec super his dñi de kuc. uel alicuius sui coheredis prohibito
 ne uel grauam formidare. Alit itaq. eiusdem conditionis miles amelinus de hel
 wic. apud bueſe curiā aliam in suo allodio. eodem iure. quo & p. dictus miles
 possedit. que curia. pre nominata curie ius. in omnibus. & p. omnia a primo
 fundamento hactenus quiete obtinuit. Huius militum uterq. utramq. curiā.
 conuentui beate virginis marie in berne integre & irrevocabiliter pacis
 interuentui consensu annuente contulit. Conuentui quoq. predicto. de
 bonis de amberſhoye. collata est dimidia portio. qua quilibet curia pos
 set. Contulit etiā dicto monasterio. nominatus albertus de dincere medie
 care de loslebruc. tam marboriferis. quā implanſ. Hos autē dictis elemo
 sinarum largitionibus. nunc nri scriptis. & sigilli munimine. fidele testimo
 nium adhibentes. ea que prelibauimus rata & inconvulsa uolumus per
 manere. Qui autē sacrilego ausu hec turbare. uel uolare attemptaue
 rit. diuine sentencie & nre animaduersioni usq. ad condignam et
 plenariam satisfactionē subiacebit.

kort voor 1233

Albert, heer van Kuyc, beoorkondt en bevestigt vroegere schenkingen door Albert van Dinther en anderen aan de Abdij Berne gedaan, en omschrijft tevens de grenzen van de communitas van Dinther, Heeswijk en Bernheze, alsmede die van Bernhesermade en Loosbroek.

In nomine sancte et individue trinitatis.

Cum facta precedentium non semper tangant memoriam posterorum, ego Albertus dominus dictus in Kuch ea, que devoto inchoata principio dinosco, idoneo fine terminare satago. Scilicet quod quidam libere conditionis miles nomine Albertus de Dinthere quandam curiam in suo allodio apud Bernheze possedit, in cujus possessionem hereditario jure successit. Dicta autem curia hoc juris in silva Dinthere et ultra A hucusque optinet et optinuit, ut ejus incole ligna ardentia et ligna edificiis in eodem allodio construendis apta pro suo placito libere ad plenum possunt educere, porcos etiam domesticos in ea sine decima nutrire, communibus pascuis pratorum et rivorum cum suis coheredibus partis copare, nec super his domini de Kuch vel domini de Rode vel alicujus eorum coheredis prohibitionem vel gravamen formidare. Alter itaque ejusdem conditiones miles Amelricus de Heweuic apud Bernheze curiam aliam in suo allodio eodem jure, quo et predictus miles, possedit, que curia prenominate curie jus in omnibus et per omnia a primo fundamento hactenus quiete optinuit. Horum militum uterque curiam conventui beate virginis Marie in Berna integre et irrevocabiler, patris nostri Heinrici consensu annuente, contulit. Conventui quoque predicto de bonis de Ambersoye collata est dimidia potestas, qua quilibet curia pollet.

Contulit etiam monasterio nominatus Albertus de Dinthere medietatem de Losebruch, tam in arboriferis quam in planis, cujus isti sunt termini: de steket ad proximam lakebom; deinde per medium Duerlar ad secundam lakebom; ab illa arbore per medium Hunoluesdunc; deinde ad finem de Murslaghe, et ibi est etiam lakebom; post hec per ascensum Noue Beke usque ad locum molandini; de isto loco usque ad Radenputthe; de Radenputthe super Scinlremere; deinde usque ad Watherputte juxta cimiterium; de illo loco usque ad domistacium Dypbergis; de hoc loco per ascensum nemoris usque ad Heswikerdich, sicut in medio Majo umbram dant arbores circa terciam diei horam; de Heseuikerdic usque ad Garuindenrokche; deinde usque ad Helyoluesputhen; deinde super Ruberg; de Ruberg ad Wluesgruue; de Wluesgruue usque ad medium Cranesblich; de Cranesblich per medium Canle; de medio Canle usque ad medium Mulenstat; de medio Mulenstat per ascensum aggeris usque ad Ricwinesgrauen; de Ricuinesgrauen usque ad Berescampe; de Berescampe super Luzengraue; de Luzengraue usque ad Voskuilen; de Voskullen usque ad Haseleberg; deinde per medium Haseleberg usque ad Niuuehancuort; de Niuuehancuort usque ad predictam steket. Quicquid infra istum bannum continetur et infra prescriptos terminos, est communitas illorum de Dinthere et de Heseuic et de Bernheze; et nemo habet aliquid potestatis in hiis terminis nisi in his tribus locis manentes.

Dominus Albertus de Dinthere dedit ecclesie Bernensi mansum unum pro anima uxoris sue domine Mechtildis ad sarcendum. Unde crevit querra inter ecclesiam Bernensem et coheredes suos, scilicet illos de Hedinkusen, que taliter sopita est, quod tantundem terre inculte, ad dexteram partem receperunt. Processu temporis dominus Euerardus quartus abbas eandem portionem emit a domino Yuuano de Hogesvort pro XX maldris orde, et quicquid habuit Bernheze preter Lozebruc. Quidam Walterus de Bernheze habuit censualiter mansum ibidem a domino Alberto de Dinthere pro dimidia marca annuatim, et ille mansus habuit duas falces in pratis juxta Lozebruc. Alium mansum habuit prefatus nobilis ibidem, de quo pro censu annuatim recepit firtonem, et ille mansus similiter habuit duas falces in pratis predictis. Quidam miles Heidenricus de Machare habuit ibidem mansum feodaliter a prefato milite, et hic mansus habuit unam falcem in pratis predictis. Mansus domini Amelrici de Heseuic, in quo domus nostra sita est, habuit similiter duas falces. Processu autem temporis prata illa in silvam redacta sunt, et illa silva est ecclesie de Berne. Quod autem est extra terminos illos de Lozebruc, dimidietas est ecclesie et altera dimidietas comitis de Megenhe. Terra que vocatur Holt, que jacet inter Alderikesacker et de Dipenpul, ecclesie est; dimidietatem dedit nobis dominus Albertus de Dinthere, terciam partem dedit nobis dominus Amelricus de Heseuic, quartam partem dedit nobis dominus Theodericus comes de Megenhe.

Isti sunt termini de Bernhesermade et de Lozebruc versus occidentem: Heseuikerpat; de Heseuikerpat ad Masenkensmere; de Masenkensmere ad Wredelare; de Wredelare ad Maschenholt; de Maschenholt ad Seneweruelmade; de Seneweruelmade ad Likendentheken; de Likendentheken ad Eyken; de Eyken ad Puthen. Quicquid infra terminos predictos continetur, est ecclesie Bernensis. Reliqua pars de Lozenbruch est dimidia ecclesie Bernensis et dimidia comitis de Megenhe.

Nos autem dictis elemosinarum largitionibus nunc nostri scripti et sigilli munimento fidele testimonium adhibentes, ea que prelibavimus rata et inconvulsa volumus permanere. Qui autem sacrilego ausu hec

turbare vel violare adtemptaverit, divine sententie et nostra animadversioni usque ad condignam et plenariam satisfactionem subjacebit.

Inter Circumcisionem Domini et Epifaniam venerunt dominus Hubertus de Heseuic et dominus Bernier ad dominum Heinricum de Kuc patrem meum in fine aggeris te Heseuic, ubi observabatur a venantibus brutus porcus. Ibi dominus Heinricus pater meus adjuravit eos, ut faterentur publice coram omnibus qui aderant, si ita esset predixi. At illi testati sunt ita esse. Hujus protestationis adhibuit testes : me filium suum Albertum et Albertum de Osse, Heinricum Spindere, Godenoy, Egene de Haren, Herimannum de Vden, Arnoldum frater ejus, Macharium de Cheldunc et omnes de familia sua. Porcus autem sero in crepusculo captus est, duobus servis fere submersis.

In de naam van de Heilige Drieëenheid.

Daar de daden der voorvaderen niet steeds bewaard blijven in het geheugen van het nageslacht, heb ik Albert heer in Kuyc, die daden waarvan ik weet dat ze uit vroomheid zijn begonnen, tot een geschikt einde willen brengen.

Dat is te weten, dat een ridder van vrije geboorte met name Albert van Dinther een hofgoed binnen zijn eigen grond bezat bij Bernhese, waarvan hij krachtens erfrecht het bezit verwierf.

Genoemd hofgoed had verworven en houdt het recht, dat de bewoners in het bos van Dinther en Over-Aa hun brandhout en het hout geschikt voor het zetten van gebouwen op dat vrij-eigen goed, naar believen en in voldoende mate kunnen halen; zij mogen daar verder hun huisvarkens zonder tiend hun voedsel laten zoeken, en delen de gemene weiden, beemden en boorden met hun mede-geërfd, en zij behoeven hiervoor noch van de heer van Kuyc, of die van Rode, noch van een van hun mede-geërfd, hinder of bezwaar te vrezen.

Een ander ridder Amelrik van Heeswijk, van gelijke geboorte, hield met hetzelfde recht een ander hofgoed op zijn eigen grond, waar ook die voorgenoemde ridder die bezat, welk hofgoed met het voorgenoemde hof het recht in alles en allerwegen van het eerste begin af tot nu toe in vrede behield.

Beide ridders hebben ieder hun hofgoed geheel en onwederroepelijk overgegeven aan het klooster van de Heilige Maagd in Berne, met instemming van Henrick onze vader.

Aan het voorgenoemd klooster is ook de halve zeggenschap van het goed van Ambersoye (=Ammerzoden) gegeven, welke iedere hof beloofd (?) had.

Eveneens heeft genoemde Albert van Dinther aan gezegd klooster gegeven de helft van Loosbroek in bos zowel als in veld, waarvan de begrenzingen zijn als volgt: Van steket (=staak) tot de naaste lakeboom (=grensboom), vandaar midden door Duerelaar tot de tweede lakeboom, van die boom midden door Hunloosdonk, vandaar tot het einde van Murslaghe, en daar is ook een lakeboom; daarna over de loop van de Nieuwe Beek (niet ver van de Aa, boven Dinther) tot ter plaatse de molen; vandaar tot Radenputte tot Schijndelermeer (hier begeeft men zich in de richting van Schijndel dus zeker ten zuiden van de Aa), vandaar naar de waterput bij het kerkhof, van die plaats naar de hofstede Diepenberg, van die plaats langs het bos tot de Heeswijkerdijk (dit was de naam die de weg van Berlicum naar Veghel in het westelijk deel van de gemeente Heeswijk droeg), zoals midden mei de bomen de schaduw geven rond het derde uur van de dag (hier volgde men een west-zuidwestelijke richting door het bos), van de Heeswijkerdijk tot Garwindenroche, vandaar naar Elyeloosputten (de put van Haliwulf), vandaar over Ruberg (dit lag bij de huidige Galgenberg) tot Wolfsgroeve (de Wolfsgroeve vormde de westelijke grens van Heeswijk), van Wolfsgroeve tot het midden van Cranesblich, van Cranesblich midden door Canle, van midden Canle tot het midden van Molenstat, van midden Molenstat langs de dijk tot aan de Rijcwijsgraven, van de Rijcwijsgraven tot Bereskamp (Bereskamp was in 1880 nog bekend als de Berenkamp tussen Kaathoven en Vinkel), van Bereskamp over Loosegrave, van Loosegrave tot Voskuilen, van Voskuilen tot Hazelberg (de Hazelberg bestaat nog ten noorden van Veghel), dan midden door Hazelberg tot Nieuwehamkevoort (dit was een voorde in de Aa op de grens van Dinther en Veghel), van Nieuwehamkevoort tot aan de voorgenoemde steket. (het blijkt dus dat de ring de wijzers van de klok volgt en het gehele territorium van de tegenwoordige gemeenten Dinther en Heeswijk omvat, alsmede een strook aan gene zijde van de Aa, die nu tot de gemeente Schijndel en misschien ten dele ook tot de gemeente Veghel behoort, in totaal een oppervlakte van zeker 5000 tot 6000 ha.)

Al wat in deze ban ligt en binnen deze palen is de gemeente van die van Dinther en van Heeswijk en van Bernhese, en niemand heeft enige zeggenschap in die palen dan diegenen die in die drie plaatsen wonen.

Heer Albert van Dinther had aan de kerk van Bern (ook) een hoeve gegeven voor de zielerust van zijn vrouw Vrouwe Mechtelt. Daardoor ontstond geschil tussen de kerk van Bern en zijn erfgenamen, dat is te zeggen die van Hedikhuizen, dat geschil is zo bijgelegd dat zij alleen de onbebouwde grond aan de rechterzijde gekregen hebben. Na verloop van tijd heeft heer Everard de vierde abt dat gedeelte gekocht van heer Ywaen van Hokesfort voor 20 maalder gerst, en al wat hij bezat (in) Bernehesse behalve

Loosbroek.

Een zekere Wouter van Bernehes had aldaar ten cijns een hoeve van heer Albert van Dinther voor een halve mark per jaar, en die hoeve had twee dagmaten (een recht om gras te maaien) in de beemden (hooilanden) bij Loosbroek. Nog een andere hoeve bezat die voorgenoemde edelman daar, waarvoor hij ten cijns per jaar één fertoen (een kleine zilveren munt) kreeg, en die hoeve had eveneens twee dagmaten in die beemden.

Een zekere ridder Heidenrijk van Macharen had aldaar een hoeve te leen van voorgenoemde ridder, en die hoeve had één dagmaat in die beemden. De hoeve van heer Amelrik van Heeswijk waarop ons huis gelegen is, bezat eveneens twee dagmaten.

Na verloop van tijd echter zijn die beemden tot bos geworden, en dat bos is van de kerk van Berne. Maar wat buiten die palen van Loosbroek gelegen is, is voor de helft van de kerk en voor de andere helft van de graaf van Megen. Het land dat de Holt genoemd wordt, dat gelegen is tussen Aldriksakker en de Diepenpoelis van de kerk; die helft gaf ons heer Albert van Dinther, het derde stuk gaf ons heer Amelrik van Heeswijk, het vierde gaf ons heer Dirck, graaf van Megen.

Dit zijn de palen van Bernehesermade en van Loosbroek: aan de westzijde: Heeswijkerpad, van Heeswijkerpad naar Masekensmeer, van Masekensmeer naar Wredelaar (Wredelaar kent men later als de Bredelaarse Venne, zuidelijk van de Leigraaf), van Wredelaar naar Maachenhout, van Maachenhout naar Senewervelmade (volgens Hoevenaars Zwerveldonk ten westen van Heeswijk), van Senewervelmade naar Liekendonkhekke (dit is de Liekendonk ten zuiden van de Aa in de gemeente Schijndel), van Liekendonkhekke naar Eyk, van Eyk naar Putte. Al wat binnen deze palen ligt is van de kerk van Bern. De rest van Loosbroek is voor de helft van de kerk van Bern en voor de helft van de graaf van Megen.

Wij echter hebben aan gezegde schenkingen ons betrouwbaar getuigenis gegeven door onze brief, bekrachtigd met ons zegel, omdat wij willen dat wat wij hiervoor verhaald hebben van kracht en ongeschonden zal blijven.

Wie echter door heiligschennende stoutmoedigheid deze dingen zou willen storen of schenden, zal onderworpen zijn aan het goddelijk oordeel en onze bestraffing, tot een waardige en volledige genoegdoening is gegeven.

Tussen 's-Heren Besnidenis en Driekoningen zijn heer Hubert van Heeswijk en heer Bernier bij mijn vader heer Henrick van Kuyc gekomen, aan het einde van de akkers van Heeswijk, waar de jagers een wild zwijn bemerkten. Daar heeft heer Henrick mijn vader hen bezworen, opdat zij in het openbaar voor alle aanwezigen zouden zeggen of het zo was als ik heb gezegd. En zij hebben getuigd dat het zo was. Bij deze getuigenis waren getuigen: ik zijn zoon Albert, en Albert van Osse, Henrick (de) Spindere, Godenooy (de Slender?), Eggo van Haren, Herman van Uden, Arnoud zijn broer, Makerijs van Keeldonk en geheel zijn huis.

Het zwijn echter is laat toen het duister werd gevangen, waarbij twee bedienden bijna werden ondergedompeld (zijn verdronken).

(vertaling mevr. Dr. M.H.M. Spierings, verklaringen van toponiemen volgens o.a. J.F. Niermeyer, M. Gijsseling en Hoevenaars)

Bron:

BHIC, Abdij-archief Berne nr. I G2, toegang 2092, Regest 28.

Gedrukt in: Het klooster Berne en de ontginning van de oostelijke Meierij omstreeks 1200, door J.F. Niermeyer, Ceres en Clio etc. Wageningen 1964.

OBNB I,1 nr. 173.

Eerste kwart 13^e eeuw:

Goederenlijst van het vrijgoed van het klooster Berne, geschonken door de stichter Folco en zijn vrouw, en van schenkingen door anderen

BHIC, Abdij van Berne ID1, toegang 2092, Regest 23

“et predium quod dedit ecclesie Albertus et uxor sua in Vechele”

En landgoed aan de kerk gegeven door Albertus en zijn echtgenote te Veghel.

